ESZMETÖREDÉKEK,

KÜLÖNÖSEN A

TISZA-VÖLGY

RENDEZÉSÉT

ILLETŐLEG.

IRTA

GR. SZÉCHENYI ISTVÁN.

143.603

Politikai pályámra visszatekintve, nyugodt kebellel mondhatom: soha más szempont nem vezérlett, mint nemzetünk üdve, hazánk java. Népszerüséget, mellyel soha nem kaczérkodtam, és felső kegyelmet, mellyért soha nem bókoltam és mellyért soha egy hizelgő szó sem hangzott ajkaimrul, mindig csak eszköz és módnak tekintém, az érintett egyedüli főszemponthozi közelitésre. — S valóban, ki népszerüséget vagy felső kegyelmet mint czélt tekint, s nem a haza, nem a nemzet azon vezéreszme, melly melegiti keblét s feszíti minden tehetségeit: az, bármilly tisztalelkü és emberséges ember legyen is egyébiránt, valódi és teljes ereje szerinti hasznot soha nem áraszthat nemzetünkre, hazánkra.

És e körül valóban ideje már tisztába jönnünk. Mert mindaddig, mig egyik oldal előtt gyanus a népszerü ember, a másik oldal pedig rögtön bizodalmát veszti az iránt, ki felsőbb kegyelem tárgya: mindaddig okvetlen ha nem is nyilt, legalább lappangó gyanakodás és újhuzás vegyül még ollyanokba is, mikben az érdek tökéletesen egy, s mikben kézfogás és vállvetés ekkép természetes volna, mert viszonyos haszonnal jutalmaztatnék meg.

Nekem mindkettőben volt némi részem, és igy tapasztalásbul szólhatok. — Tizenöt, husz évvel ezelőtt,

mikor meglehetősen állék népszerüségben, leginkább ez okbul nem volt nagy hatásom ott, hol meg nem törött ép erőben tán némi jó szolgálatot tehettem volna; midőn ma viszont azon okbul, mert a felsőbbek bizodalmát kezdem nyerni, megint ide lent nem állok sokak előtt legjobb szagban, mintha tudja Isten mi nagy vétket követtem volna el; holott azelőtt is csak a hazát s nemzetet, s most is egyedül a hazát és nemzetet szomjaztam és szomjazom szolgálni, mellynek felemelése annyi, mint a fejdelmi szék erősitése, midőn ennek ereje viszont azok szilárditása, 's ekkép ugyanazon egy czél, melly felé törekedni valamint minden egyes polgárnak, ugy a kormánynak is legszentebb kötelessége. *)

Azelőtt felette rosz néven vette nem egy, ha véletlenül megfáklyazenéztek, mintha errül tehettem, vagy illy demonstratio lényegemen csorbát ütött volna; ma megint nem egy, de igen számos viszont az által vél rajtam szeplőt észrevehetni, mivel ‚Tanácsnok' és ‚Kegyelmes' czimmel ruháztatám fel, mintha bizony olly éppen semmi nem volna a saját lábán állni tudó, miszerint ama, egy kissé fényesb vagy kevesbé fényes czim, mellyel éritik, belbecsét magasbra emelni vagy lejebb szállitni képes lehetne, és mintha a becsületes s számot csak Istennek adó ember nem fénylenék többé kevesebbé, szerény szent-János-bogárként, egy kissé már

*) Nem egy fog tudom a miatt ismét megbotránkozni, hogy ujra magamrul szólok. Ámde e tekintetben is elvégre tisztába kell jönnünk. S ugyanis a szerénység, melly többek közt a saját személy fölhozását is tiltja, vajmi szép erény, és nagyon hibáz, ki ellene társadalmi körökben vét; a nyilványos élet mezején azonban, hol mindenek előtt az kivántatik, hogy világosak legyünk, miszerint mindenki megértsen, nem annyira a szerénykedés, mint inkább a' nyilt férfiui szó azon kellék, mellynek megfelelni kötelesség.

belsejéből is ki, és ekkép csak rá sugárzott fény emelhetné őt magasbra!

Mi magyarok még fiatal nemzet vagyunk, s ezen hitem mindinkább szilárdul, noha életkorom képei nem lehetnek mai nap olly vidorok és olly reményteliek, mint valának akkor, midőn számosb évvel ezelőtt azzal hasitám a még jobbadán alvó nemzetnek keserü visszaemlékezésekben búsongó álmait ketté, hogy a magyar még lesz. Igen, mi még fiatal nép vagyunk! Ámde azért, és éppen azért kell üdülésünkre vigyáznunk, nehogy férfiui korba-léptünk törpeségre vezessen, és időelőtti agg kor legyen vérünk jövendője.

Ennek eszközlésére semmi, de egyáltaljában semmi nem olly szükséges, mint a valónak mindenbeni és minden oldalruli kitüntetése; vagy más szavakkal: „az alaptalan és elferdült eszmék minélelőbbi és minél talpraesettebb helyreigazitása.“ Mert mindaddig, mig hézagon vagy félszegségen alapul létünk felfogása és ekkép politikánk, mindaddig nem hogy egészség felé fordulna vérünk, de ezer nyavalyák közt sinylődve, előbb utóbb bizonyosan, sőt hovahamarább okvetlen törpeség és időelőtti agg kor felé indulni kénytelen.

Már pedig azon tenger csaleszme között, mellyek habjaitul fel és alá hányatunk, mióta felébredénk, s a magyar, hála az égnek, olly annyira aggasztó hátramaradásain pirulni nem szégyenlett; ezen csaleszmék közt tán legsorvasztóbb, mert absurdumra vezet, azon kivált ujabb időkben olly sok oldalrul annyi pártfogásra talált balvélemény, melly szerint „királyi hivatal nem férne tántorithatlan hazafiasággal egészen össze!“ *)

*) Valami divateszmének megitélésére, valljon t. i. van-e benne fallacia vagy nincs, nem létezik biztosabb mód, mint annak általjános alkal-

Nem a népszerüséget eszköz gyanánt nemzeti czélra használó, az ármányos; de az, ki népszerüséggel saját bálványzása vagy mellékes czéljai végett kaczérkodik. Szintugy nem a királyi szolgálat vet az illetőre homályt; de a szolgai, minden meggyőződés nélküli, vagy csak saját hasznát tekintő szolgálat érdemel megvetést. Mi megint nem egyéb, mint azon olly sokszor elmondott igazság egyik változata, hogy „minden“ helyzetben lehet és van becsületes ember, és viszont; s hogy ekkép, a jelen themát illetőleg, sem a nép-, sem a felsőbb kegy nem szolgálbat igazsággal belbecsi hévmérőül, de egyedül az egyik vagy másik helyzetbeni több vagy kevesebb becsületes eljárás vet sulyt a mérlegbe; mert valamint a népszerü ember tehet roppant jót, de hasonlóul tömérdek roszat is: szintugy hozhat áldást vagy átkot a felsőbb hatalommal körülövedzett.

---

mazását felte.ni. Mert ha általjános alkalmazása nem vezet absurdumba, akkor fallaciatul is ment; midőn ha absurdumba vezet, okvetlen fallacia van benne. Igy például ha e következő eszme van napi renden: „Legyetek istenfélők és szorgalmasok, szavatokat pedig soha ne szegjétek meg,“ ugyan van-e ebben fallacia? Bizonyosan nincs; mert habár minden ember legkisebb kivétel nélkül követné is e tant, azért még is nemcsak meg nem akadna a társulati viszony és szerkezet, de éppen ellenkezőleg, sokkal jobban forogna. Már ha az itt következő eszme divatszerü: „Iparkodjatok szükségeiteket kisebbitni és minél kevesebbel ellehetni,“ ebben megint van fallacia; mert ha minden lakos vagy csak a nagyobb szám is, bona fide s egymással versenyezve erre törekeszik, elvégre nemcsak minden keresetnek okvetlen csorbulnia sőt megszünnie kell, de véglépcsőzetben az erdők makkjaira és a mezők tökjeire fognák magukat reducálni a buzgóbbak. — Igy tovább, ha ezen tan „Kerüljétek a királyi hivatalt“ a divatszerü, ebben is van s pedig nagyon veszélyes fallacia, minthogy a legnagyobb absurdumba vezet; mert ha e honnak jobbjaira hat, akkor természetesen a roszak kezeibe jut a hivatal; midőn ha általjános a hatás — mert hivatalok nélkül csak nem lehet álladalom — idegenek kezeibe esik; minek bár egyike bár másika, az országra nézve semmi esetre sem nagy szerencse, sem nagy előny nem lehet.

Ezeket eszméletül röviden előrebocsátva, legyen szabad ez alkalmat előlegesen használnom: legkegyelmesb Urunk fejedelmünk iránt legmélyebb háladatomat ezennel legünnepélyesebben nyilványítnom, hogy csekély személyemmel parancsolni méltóztatott. Éltem kora és magamrakta állásom noha nem magas, de még is ollyan, hogy hivatali fény vagy czim nem lehet előttem nagybecsű; ezekrül tehát hallgatok. Hanem hogy hátramaradt napjaimban olly körbe méltóztatott állitni, mellyben, ha Isten segít, nagyobb vonásokban fogok tán édes magyar hazánk kifejtésének nagy művéhez járulhatni; s hogy soha nem titkolt független gondolkozásom daczára fejdelmi bizalmával kegyeskedett megajándékozni, és ez által annak ujabbrul nyilványos bizonyságát adá, miszerint magas nézete előtt a hazafi nem áll ellentétben a kormányi szolgálatban levővel: ezen mindenek fölött nagybecsű kegyét kész vagyok utólsó pillanatomig veritékemmel, ha kell, véremmel is leszolgálni.

Azon honfiakat pedig, kikhez nemcsak vérrokonság, de valami ennél sokkal magasztosb, t. i. ‚hiuság nélküli hazai hűség' köt, és kik méltányolni tudják őszinte szándékimat, és illyeseket tanácscsal és tettel előmozditni szeveskednek --- szinte üdvözlöm, s korántsem, mintha bármilly nemű ünnepléseiket követelném — mert hiszen illyesekért én bizony nem adok sokat, kivált most, mikor előbb ‚tenni' mint ‚ünnepleni' kellene — hanem, mert remélem, sőt hiszem, hogy kezet fogva és vállat vetve, a magyar is felemelkedik egykor a civilisált nemzetek azon lánczsorába, melly az emberiséget közelebb viszi az egekhez.

Alig valék azon testület elnökéül kinevezve, mellyet ő Felsége az utak, vizek sat. szabályozására felállítni kegyesen szándékozik, mikor minden időveszt és nélkül, s mielőtt ezen testület elrendezését és megalapítását bevártam vagy sürgettem volna, mindenek előtt a Tisza völgyére irányozni lépteimet, határzám el magamban; mihezképest ez évi september 27kén Vásárhelyi Pál és Tasner Antal ideiglenesen hozzám csatoltak kiséretében utnak is indultam Pestrül, s pedig: Miskolczon és S. Ujhelyen át Vásáros-Naményba, innen Nagy-Kállón és Debreczenen át Dobra, e helyrül pedig Madarason keresztül Szolnokra, honnét Kún-Szent-Mártonnak Szegedre, és onnan vissza Pestre.

Sokakra igen szokott hatni a ‚mit mondanak', és ekkép tán többen azt hihetnék, miszerint ezen hivatalos legelső lépésemnek is az adott volna irányt, hogy többhelyütt azt hirdeték rólam, mint biztosan értésemre jutott, mintha én csak a Dunát pártolnám, a szegény Tisza iránt ellenben legkisebb sympathiával sem viseltetném. — Ez azonban nem így van, hogy t. i. ezen hír adott volna első lépésemnek irányt, noha — megvallom — igen jól esik a „gyanusitásnak elleneit", de azért néha még is a legnagyobb gyanusitókat, ollykor egy kissé megszégyenitni, s tettel megmutatni, hogy nemcsak szóvali ráfogásuk, de még az emberrüli képzetük sem egyéb gyakran, mint rágalom.

Én azonban a boszúnak e faját sem kedvelem, habár a boszúk közt a legnemesb is; s nemcsak azért, mivel a boszú általján véve pogány erény, hanem leginkább azon okbul nem, mert az efféle, megszégyenitésre számitott boszú szintolly kevessé veszi eredetét önálló meggyőződésbül, és ekkép szinte csak „sepertetés"

mint azon tett, melly csak azért követtetik el, mivel azt ugy parancsolja a "polgárok heve", sem egyéb mint szolgaiság; ki pedig illy bilincsek közt tartatik fogva alólrul vagy felülrül, s nem jó tanács és önmeggyőződés, de lárma, fenyegetés, vagy bármilly efféle okok után indul: az, ha minden egyébben excellál is, azért a politika tömkeleges mezején bizony még sem egyéb, mint 'gyáva' vagy 'kontár'.

A Tisza völgyének mindenek előtti tekintetbe vételét bennem más sürgette. S ugyanis: Nyilványos életemnek, s minden politikai működésemnek alphája s legmélyebb talpköve soha nem volt egyéb és soha nem lesz más, mint azon nemzetiség kifejtésének és nemesbítésének minden tehetségem szerinti előmozditása, mellynek körében világot látnom rendelt a végzés. Hogy lehetett volna tehát — ha magammal legnagyobb ellentétbe jönni nem akarok, s a nemzetiséget egy kissé magasabbra állitom, mint az azelőtti hosszu sarkantyuba és a mostani még hosszabb szakállba — uj hatáskörömben bármilly előbbi gondolatom, mint a Tiszavölgy, mellyben legtöbb és legeredetibb magyar lakik, s melly naprul napra inkább közelit végpusztuláshoz, s pedig — fájdalom — a nélkül, hogy „a magyart olly őszintén játszó, és nemzeti tántoríthatlan, hüségével olly erősen kérkedő ujabb kor", csak tizedrészt buzogna is annyi lelkesedéssel ez életkérdés iránt, a miként minden egyéb, elibe ügyesen kitálalt eszmét, kivált ha benne egy kis újhuzási inger vagy egy kis juris publici elvkérdés is van, tűzre lobbanva, olly hévvel karol fel, mikép édes mosolyra fakad a magyarnak titkos ellensége, de annál kinzóbb bú gyötri a messzebbre látó hazafi keblét, hogy annyi erő, elszántság és hazafiui lelkesedés, melly kivált ujabb időkben lobbant fel, jobba-

dán csak olly vágásokban forog, mellyekben üdvös, vagy aránylag csak hasznos czélt is érni bizony szinte lehetetlen.

Kiképzett, nemesitett nemzetiség olly állapot, mellynek alapján előbb utóbb de okvetlen kifejlik, kivált mai időkben, a köz polgárisodás és általjános szabadság malasztja is; midőn a magához hűtlen nemzet elmecsevészve, elolvasztva, saját maga tapossa el a felemelkedésnek azon csiráját, melly nélkül az életnek egyedül csak anyagi, és ekkép némileg csak állati becse lehet.

Üssük fel a leélt nemzetek évrajzait, nézzünk körül a jelenben: s nem fogjuk tagadhatni, ha csak egy pillanatra emelkedünk is mindennapi állatiságunk zsibbasztó körein tul, mikép vajmi csekély kivétellel mind az, mi az emberiség tetteiben elragadtatással tölti el kebleinket, s nyilván sejteti velünk, hogy származásunk magasb, nemzeti hűség forrásából buzgott fel.

Nemzetiség kifejtése, nemesitése ehhezképest minden politikai kötelességek legelsőbbike, legalább az én hitvallásom szerint, s kivált saját körülményeink között, mellyekben soha nem szabad felejtenünk, hogy nemzeti állásunk még vajmi gyenge, számunk csekély, az idegen felsőbbség általi elolvasztás veszélyének pedig erősebben ki vagyunk téve, mint bármilly nép; s hogy a magyarság azon elem, mellynek alapján nagyobb hihetőséggel fejlődhetik ki alkotvány és szabadság, mint bármilly határunk közti elemen.

Akármilly kis mértékben járuljon is e szerint köztünk valaki nemzetiségünk szilárditására, felemelésére: s valóban többet tett jövendőnk megalapitására, mint maga is gondolná, vagy mintha tudja Isten mi egyéb fényesebbekbe vágta volna fejszéjét; mert "egészségteli" nemzetiséggel mindent elérhetünk, nélküle semmit.

Meg is van, hála az égnek, a nagyobb rész elvégre a mondottak igazságárul győződve, csakhogy — fájdalom — ebben is, mint annyi egyébben, nem felel meg az elv alkalmazása az elvnek magának. S ugyanis, szinte azon czél után törekedve az egyik rész, s pedig tán a nagyobb, 'erőltetéssel' hisz szaporábban haladhatni, midőn a csekélyebb szám, kik közt én is állok, 'megkedveltetés' által remél egy egy lépéssel nyomulhatni elő.

Az 1842diki academiai beszédemen sokan megbotránkoztak, s azon láz közt, mellyben annyi magyar forrong, mióta halálos álmából felriadt, sokaknak ugy látszott, mintha én a magyarságon csorbát ütöttem volna; holott akkor is, mint ma, nemzetiség ápolását tüztem ki mindenek fölibe, csak hogy akkor is, mint ma, 'felsőbbség' általi vonzalom- és rokonszenv-gerjesztést ajánlék nemzetiségünk ápolására, s egyedül azok ellen keltem ki kímélletlen ecsettel, kik hetyke, pajkos és betyár lényegükkel, melly inkább visszaijeszt mint vonzana, kontárkodnak szent ügyünk fölött, vagy kik nagy bölcsen és nagy kényelemmel tettleg, mint kakuk, idegen fészekbe gondolják impune lerakhatni magyar tojásukat. És lesz idő, bár ne legyen késő, mikor ki fog világlani: valljon azon rátorkolók, kikrül szólok és kik — Isten bocsássa meg bűneiket, mert bizony nem tudják, mit tesznek — ujjáalakulásunk legnagyobb gátjai, értettek-e nemzeti ápoláshoz jobban, vagy velem együtt azon kevesebbek, kik a magyarság általános megkedveltetésére törekednek.

Sokan számunk csekély létét tartják ujjáalakulásunk egyik főbajának, és szivrehatólag énekli számunkrul koszorus költőnk: „ha fogyva bár, de törve nem.“ És ebben sok van; mert noha a mennyiség nem képez olly erőt mint a minőség, azért a nagyobb szám még is csak na-

gyobb suly, a nagyobb suly pedig többet nyom. — Ámde e tekintetben mit tesznek? Nagy phrasisokkal egy egy millióval magasabbra rugtatják a magyarországi lakosok számát, ugy hogy már most 15, sőt 16 milliórul van, és nem sokára tán még 20rul is lesz szó, mellyből aztán — a magyarországi tarka lakosságbul t. i. — természetesen több jő a magyarra is; holott csak néhány évvel ezelőtt 10, legfeljebb 11 millióra tették Magyarország népességét!

Ámde kérdem: phrasisokkal és saját ámitásokkal nő-e vagy nőtt-e valaha népesedés már? Bizony soha! A magyar vér pedig miként szaporodjék, ha nagyobb és eredetibb része sátorát éppen olly lapályokban üté fel, melylyek naprul napra, a helyett, hogy kies kertekké varázsoltatnának, mire annyira ajánlkoznak, mindinkább a' korlátlan vizek martalékivá válnak, s mellyekben süppedékes és egészségtelen létük miatt valamint a népesedés, ugy minden egyéb munka is valódi sisyphusi kárhozat!

Ne ámitsuk e körül magunkat, és legyünk meggyőződve, hogy a' nagy természet törvényeit sem fogjuk fenhéjázó szónoklataink által megváltoztatni.

Vessük ehhezképest, ha nemzetiségünk ápolása nemcsak ajkainkon peng, de valóban mint legfőbb, szivünkben él, figyelmünket legelsőben is azon vidékekre, mellyek a magyarság bölcsőjének tekinthetők. Minden segitség, mellyet anyagi és szellemi tekintetben oda viszünk, ha tán később is, de bizonnyal megtermi ránk nézve is hasznos gyümölcsét; mert legyen csak kifejtve egészség az organismus kutforrásán, majd elárad a többi erekbe is a nem mesterkélt, de természetes pezsgőség.

Minél fogva én, ki általján véve az érdeket tartom legnagyobb ‚inditónak', és ezen alapra állitám politikámnak nem egy sakkvonását, mint dunántuli és felföldi, kit a

Tisza völgye közvetlen nem érdekelhet, sőt kinek a Tisza völgy kifejtése provincialis tekintetben és közönséges felfogás szerint még árthatna is, még is nemcsak magasb nemzeti szempontbul kivánom a magyarság e bölcsőjének minél előbbi és minél férfiasb kifejlését, hanem azon alárendeltebb ok miatt is, melly szerint igen világos előttem — s bár ne volna e tekintetben olly sok vak — hogy bizony a dunántuli és egyéb magyarság is nemzetiség dolgában csak hervadozni és kora halálra jutni fog, ha pusztulásnak indul a' Tiszavölgy.

Én tehát, mint érintém, ha magammal lehető legnagyobb következetlenségbe nem akarok esni, vagy politikámat nem kivánom patrio more, minden egybehangzás nélkül, kedvcsosszanások, isteni inspiratiók és efféle kapkodások által irányoztatni, uj sphaerámban nem tehettem egyebet, mint a Tisza völgyét vennem legelső figyelmemre.

Miért nem tettem ezt eddigelé, természetes. Legelsőben is, mert kormányi segítség nélkül illy óriásiakba vágni fejszét, elbizottság lett volna, melly hetyke tempóba, noha egy kissé bizony mindig biztam magambam, soha nem estem; s aztán, mert a Dunával — melly által már most egy kissé jobban össze van kötve honunk a tengerekkel, mi egykor szinte megtermi tán hasznos gyümölcsét — és némi egyebekkel is bizony volt elég dolgom, ugy hogy habár minden egyébről, de hanyagságrul nem vádoltathatom legnagyobb ellenségem által is.

Foltozásnak én nem vagyok barátja. Mert 'folt foltra' végkép sem egyéb, mint koldusöltöny, mellyet ha egyed visel, nem nagy szerencse; ha pedig nemzet, szégyen.

Tiszavölgy alatt én nemcsak a Tisza ágyát értem és azon tért, mellyre a kicsapongó Tisza árja terjed, de mind azon folyók és vizek ágyait és kiöntési lapályait is, mellyek a Tiszába omlanak, u. m. Szamost, Bodrogot, Sajót sat. sat.

Ha csak arrul volna szó, egy egy határt menteni meg, és másokra ereszteni az árt, ám akkor a kérdésben levő csomó feloldása nem volna sulyos. De én illy félszeg munkára — mert csak folt, s mi több: még méltánytalan is, és ekkép az utólsó lépcsőzetben bizonyosan káros — kezet nyujtani nem szeretek, sőt nem is fogok.

A Tisza völgyét és ennek orvoslását, mint én tartom, nem vidéki, vagy éppen rokonszenvü, egy egy határnak kedvező körülmények szerint kell felfogni, de országos és az egész roppant vizszerkezetnek lehető legegyenlőbben kedvező szempontbul.

E most érintett néhány vezéreszmét egybeillesztve, könnyen huzhatja ki magának a tisztelt olvasó, a Tisza rendezését illetőleg, irányzatom hova vág.

Vannak egyedek, kik mindenben és ekkép vizrendezésekben is, készakarva kisebbre és könnyebbre festik a legyőzendő akadályok és bajak tömegét, mikép ez által az illetőket megkezdésre buzdítva és mintegy jó móddal bekelepczézve, az egésznek bevégzésére kényszeritsék. Ezen modornak lehet haszna, megengedem; de valljuk meg, bizony egyedül ‚félénkekkel' vagy ‚gyermekekkel' transigálva. Ámde félénkek és gyermekek tökéletest és állandót soha nem vittek még véghez, és soha nem is fognak. E modor tehát nem a helyes, és inkább jobb

mitsem kezdeni, mint félénkekkel vagy gyermekekkel lépni szövetségre.

Mint én hiszem és általján véve már tapasztaltam is, és nem azon kicsinyekben egyedül, miknek megpenditője én valék, de szinte minden emberi műben, „igazi és állandó siker“ egyedül ott szokott beállni rendesen és tartólag, hol egy nehézség sem titkoltatik el, hol egy akadály előtt sem hunyják be a szemeket, hol egy bajt sem kerülnek önámitólag el; hanem hol inkább ellenkezőleg minden előfordulható nehézségeket még a kelletinél is ‚nehezebbre‘ számitván, egy uttal mind azon erőket is kifejteni buzgókodnak, s pedig inkább tulzólag mint fel nem érőleg, mellyek az utban levő akadályok legyőzésére valósággal, vagy ha csak véletlenül is, szükségeseknek fognának mutatkozhatni.

Nincs is ehhezképest semmi veszélyesb és bizonyos romra s elpusztulásra vezetőbb, mint a dolgok angol monda*) szerinti „félkérdéses és csak egy oldalu felfogása!“ És ha vizsgáljuk, de őszintén, miért sinylik vagy bukik itt vagy ott egy tárgy: nem azt fogjuk rendszerint tapasztalni, mintha valami lehetetlenség vagy alig áthágható akadály állna annak utjában, hanem hogy az illetők a helyett, mikép annyi értelmiséget, pénzt és időt fejtettek volna ki, mint mennyi a kérdésben levő dolgot illetőleg szükséges, például = 100, csak = 20, 30czal állottak elé, és azzal kezdették meg a csatát; honnét aztán természetes és éppen nem csuda, ha elfogyván puskaporuk, végre belé is törik késük.

A Tiszavölgy rendezését illetőleg én az itten következő nehézségeket látom utban. S hadd soroljam azokat

*) Only the half and one side of the question.

leplegtelenül elő; mert, mint éppen mondám, csupán akkor, ha férfiasan és előitélet nélkül barátkozunk meg azokkal, hihető, hogy mind azon erőt is kifejtsük magunkban, melly azok legyőzésére szükséges:

1ször Roppant vízmennyiség. 2szor Aránylag felette csekély eset. 3szor Jobbadán alacsony partvidék. 4szer Vásárhiány, melly miatt nem adhatni el a fölöslegest. 5ször Dologtalanság. 6szor Földnek csekély becse. 7szer Paradicsomi egyszerüség. 8szor Egymás ellen álló érdek: és 9szer Tán, de csak tán, népesedés hija.

S most képzeljük az itt elősorolt tényezőket egymásrahatólag szoros lánczolatban, a mint azok valósággal elválhatlanul egymásban függnek, s tüstént meg leszünk arrul győződve: hogy a Tisza völgyét egy két félszeg rendelettel, akarom is nem is féle munkával, s néhány nyomorult forintocskával, kivált rövid idő alatt, rendezni nemcsak nem lehet, hanem hogy illy óriási munka diadalos véghez hajtására, melly közönséges szójárás szerint a lehetetlennel tőszomszéd, s illy kiterjedésben tán még sehol nem vitetett végbe a világon, mulhatlanul rendkivüli erőmegfeszités, s kivált minden anyagi és szellemi tényezőknek kellő méltánylata és egybehangzó mozgásba tétele kivántatik meg.

Tisza-Ujlaktul kezdve Szalánkemenig, hol a Dunába szakad, és ekkép körülbelül 160 geogr. mérföld hosszában, lapályos völgyben foly a Tisza, valamint mind azon nem csekély víztömeg is, melly Szamos sat. sat. neve alatt a Tiszába omlik, jobbadán alacsony vidékeken folydogál keresztül; miszerint ha rögtön olvad a téli hó, vagy sok eső jár, néha bizony csak annyiban fér a mindenünnen áradozó víz, kivált ha egyszerre növekszik, a Tisza med-

rébe, melly az egész tiszavölgyi roppant vizszerkezetnek egyedüli felfogója, mint pint viz meszelyes üvegbe.

Sok előmenetelt tett ugyan, s kivált ujabb időkben, a technika és e szerint a vizmérnökiség is, s nem csudálhatni némi nemzeteknek viz és mocsár fölötti diadalait eléggé; de azért vannak nehézségek, mellyek legyőzésére, jóllehet felfogásukra a természetes ész is elégséges, a csupa hydraulika korántsem elegendő még. S illyesek sorában a Tisza völgyének rendezése legelső helyütt áll. — Mert hogy annyi bajnak, mellyek kivált a lefolyt években érték viz dolgában a Tiszán tuli kerület nagy és ekkép Magyarország tetemes részét, csupa vizmérnöki ügyesség vehesse gyökeres elejét, a nélkül, hogy ezen ügyesség — melly egyébiránt conditio sine qua non — legnagyobb támaszát találja a parti lakosok lelkes vállvetésében, sőt még szellemi kifejlésében is, e körül csak az ringathatja magát édes ámitásokban, ki vagy csudákban hisz, vagy ki a kérdésben levő s a lehetetlenhez olly közel álló ügy szerencsés végbevihetésének rendkivüli bokros létét egész kiterjedésében felfogni nem képes! Minek értelme más szavakkal és egyszerűn előadva, nem egyéb, hanem hogy:

Például ‚hollandi' szellem és rendszer által elősegitve, még a közönségesb hydraula is aránylag könnyü szerrel elrendezheti a Tisza egyetemes völgyét; midőn magyar szellemmel és rendszerrel pártolva, a mennyire az egyik mint másik t. i. kivált illy tekintetben nálunk eddigelé kifejtve még sehogy sincs, a legnagyobb mérnöki lángész, melly a világon létezik, sem volna képes csak a Körös völgyét is, melly tán ötöd része az egyetemes Tisza völgyének, hollandi kifejlésre emelni.

Azon tényezők sora, mellyeknek a kérdésben levő ügy sikeres kifejtésére mulhatlanul együtt kell munkálniok, ehhezképest az itt következő:

1ször Kimeritő mérnöki terv. 2szor Lehető legnagyobb egység ezen tervnek alkalmazásában; és e szerint 3szor Egy parancsoló és számos szótfogadó. 4szer Kész Cassa. 5ször Mindig éber és szorosan egybehangzó felvigyázat a végbevitt munkák jó karbani tartására.

Mi az elsőt illeti, „a kimeritő általjános mérnöki terv készítését t. i." már ez is vajmi sok nehézséggel jár, mert roppant a kiterjedés, és valamint az elrendezendő fő arteria: a Tisza természete igen akadékos, ugy az abba ömlő számtalan nagyobb és kisebb érnek sajátságai sem könnyen orvosolhatók. Tökéletesen talpra esett s egybefüggő tervnek kiállitása azonban — noha mint mondám és százszor mondani szeretném, az efféle: conditio sine qua non — még sem azon fő nehézség, mellynek legyőzésétül én legalább visszarettennék. Vannak ugyanis külföldön, de vannak saját hazánkban is férfiak, kik e czélnak tökéletesen megfelelnének. Feltéve egyébiránt, ha nekiek elég idő is engedtetnék és kezeikbe elég pénz is adatnék, a dolognak minden oldalu és legrészletesb kidolgozására.

A sokkal sulyosb akadályok, mellyek a dolog tettlegi sikerének állnak utjában, másutt lappangnak.

Legelsőbben is: a mérnöki rendeletek alkalmazásában. Mert hiszen legtöbb az alkalmazástul függ, s pedig elannyira, mikép a legremekebb terv is csuffá válik rosz alkalmazás által, midőn a czélszerű alkalmazás a terv 'hiányos' voltát is helyre ütheti, csak 'hibás' ne legyen a terv.

Már ez mindenek előtt szükségessé teszi, hogy a főtervező, mennyire csak lehet: a fővégrehajtó is legyen.

Ha a tervet egyik készíti, annak végrehajtása pedig másra bizatik, ez által a dolog lényegében mindig valami egyenetlenség támad, mellynek jó következménye nem lehet. „Nagyobb szerü öntés“ csak „egy velőbül“ veheti eredetét. Midőn ha kettő, vagy kivált még több főz egy levesen, s főkép ollyfélén, mellynek kiállítására minden tehetségek megfeszitése és ezen kivül tökéletes egybehangzás kell, soha igazi egybefüggés az eszme és alkalmazás közt lenni nem fog. S ekkor ugyan kit illet a gáncs? A tervező azt fogja állitani: terve jó, de a végbevitel rosz; midőn a végrehajtó viszont a terv czéliránytalansága alá bujik, s két pad közé földre, vagy a fenforgó tárgyat illetőleg szabatosabban szólva, ‚sárba‘ esik az illető.

„Több szem többet lát ugyan“ mint a monda tartja; de más részrül az is igaz, hogy a sok bába közt rendszerint elvész a baba.

Én általján véve majdnem mindenben a felelősségnek, és e szerint a „szabad kéz-hagyásnak,“ melly nélkül felelősséget sem követelni, sem magát illyes alá vetni nem lehet, vagyok barátja. A ki érzi, hogy minden szem rátekint, az egész teher rajta fekszik, minden tőle váratik, s ki elvégre tudja, hogy valamint dicséret, ugy gáncs is egyedül csak őt illetendi: minden bizonnyal erősebben fogja megfeszitni erejét, összeszedni minden tehetségit, s kevésb előitélettel s elbizottsággal használni jóakarói tanácsait, valamint ellenei szurásit is, mint az, ki előtt nyitva áll a most érintett „más készíti a tervet, és más hajtja azt végre“ vagy a collegialis rendszer hátulsó ajtócskája.

Többnyire — és e körül csak kevés van tisztában, kivált nálunk — „ollyféle nagyszerű tervet, mint a melly

a Tisza völgyének rendezését vonná maga után, előlegesen s minden részletben bevégezve senki a világon ki nem állithat.“ Illy mű, melly csak legfőbb vonásokban készülhet előre el, egyedül mind azon számtalan körülménynek ügyes használásában érheti el diadali kifejtését, mellyek a dolog természete szerint inkább csak a munka alatt, mint papiroson a munka előtt szoktak tünni fel; valamint nem az a sikert biztositó müvész, ki felállitott systemáiba, mellyekbe tán szerelmes, akar szoritni mindent — s hány van illyes — de éppen megforditva, attul lehet várni hasznos eredményt, ki tudományát a körülményekhez tudja alkalmazni czélszerűn.

Kész cassa minden vállalatnál fő dolog; s ha illyes nincs, valóban jobb mitsem kezdeni. Mert valamint ‚folt foltra‘ soha nem képezhet egybehangzó tökéletest, szintugy lehetetlen, szakadozva „ma valamit és holnap ismét semmit“-féle modorral, bármi egybefüggő nagyobbszerűt hozni létre.

Kész cassára azonban mindenütt tehetni szert, hol elégséges és aránylag könnyen emelhető kincs lappang, minthogy a biztosan várható nagyobb nyereség fejében mindig fog találkozni hypomochlionul szolgáló pénz. És ha ‚nem‘, ennek oka sehol nem fekszik egyebütt, mint a polgári szerkezet hiányos voltában, mellynek ígylétét ismét vagy czélszerü törvények hija, vagy ezeknek hanyag, bizonytalan vagy visszás alkalmazása okozza.

Már a Tiszavölgyben tömérdek a lappangó kincs, s pedig elannyira, mikép ott valóban nemcsak javitások, de egészen uj teremtések léphetnek élethe, mirül senki sem kételkedhetik, ki előtt mind azon határtalan vizár és posvány ismeretes, melly általján véve olly roppant mennyiségü jobbnál jobb földet ront gyakran, vagy

borit mindig; s ki más részrül azt is tudja, milly bájoló kertekké varázsolhatja a legmostohább tájakat is emberi szorgalom.

És ekkép, ha a Tisza völgye nem teszen szert ‚kincsemelő hypomochlionra', azaz elégséges kész cassára: az bizony csak azon lakosok hibája, vagy jobban mondva ‚bűne', kiket a kincs illetne, de e helyett mostanság egyedül a baj illet, és kik eddigelé legalább még nem valának elég éberek, „egyesülve" ollyan módokhoz nyulni, mellyekhez képest a törvényhozás paizsa alatt elérhették volna a polgári szerkezet azon kifejlését, melly nélkül a nyers természet nagyobbszerü kicsapongásain, millyenek szomoru zsarnokoskodásait olly sokszor tapasztalja a Tiszavölgy, nem diadalmaskodhatni.

Bajosb az elégséges kész cassa kiállításánál a „mindig éber és szorosan egybehangzó felvigyázat a végbevitt munkák jó karbani tartására;" s kivált felette bajos köztünk magyarok közt, ha nem fordul jobbra természetünk e tekintetben is.

‚Kiállítni' egyet s mást még tán tudnánk, de valamit ‚jó karban tartani,' ahhoz egyáltaljában nem értünk, mintha csak — és ebben van valami — puskapori tüzzel birnánk, azon mindig egyenlő meleg azonban hiányzanék bennünk, melly a dolgoknak hosszu fenállást biztosit. S aztán szánja csak meg az Isten magyar népét, teremjen véletlenül valamivel több, és legyen csak egy kissé jó dolgunk: s ott várjuk munkátlan és szájtátva az inséget, mintha a ‚Mi atyánk' szerint mindig csak közvetlen isteni kezekbül akarnók nyerni a mindennapi kenyeret. És e mellett meg nem szünő határvillongásaink! Mellyek arra mutatnak, hogy vagy olly harczias nép vagyunk, melly még béke közepett is szeret csa-

tázni, és ha nincs kivel, saját magát dulja; vagy hogy olly módnélkül rosz számítók vagyunk azt hinni — és ez az igazi magyar gazdának eredeti typusa — mintha szomszédok közt egyik csak annyit nyerhetne, a.int a mennyit a másik veszít, és ekkép szünetlen újhuzás! Holott régiebb nemzetek el nem tagadható példája szerint soha nem emelkedhetik táj- vagy éppen határ-érdeklett nép magasra, de csak az ví ki magának nemzetek közt elsőbbséget, melly kézfogva és vállvetve, saját hasznát egyedül a köz állapot virágzó létébül iparkodik meritni.

Mind ezen most érintett tényezők azonban nem egyebek, mint mélyebb sarkalatok felülépitvényei. Mert ugyan miért előlegezzen mérnöki tervre és általjános munkára tetemesb költséget — e nélkül pedig Tiszaszabályozás nem megy — az, ki „magyarosan ugy is elél"; vagy ki most sem tudja mindig pénzzé tenni termékit; vagy kit a köz hanyagsági és minden rendes közlekedés nélküli lét közt sürgető érdeke arra készt, hogy véletlen táj, határ vagy vásár előnyeit monopoliumként ezentul is használja? Hát még az, ki adósságban uszik, vagy már csődbe is merül, ugyan milly legényt képezhet a gáton ott, hol bármilly előlegezés is csak későbben teremheti meg jutalmazó gyümölcsét? S aztán hol a föld becse olly csekély, mint általján Tisza völgyén, ott ugyan lehet-e hihető haszonnal költségesb vizi munkákhoz fogni, mellyek néha el nem kerülhetők, és mellyek eredvénye e fölött a várakozásnak nem mindig felel meg?

Milly nehezségek gördülnek elé, minél mélyebbre száll a vizsgáló a dolgok gyökereibe! S pedig ha idáig le nem száll, fog tán e nélkül is hatalomtul övedzve szerzője lehetni némi fel-feltünő fényeseknek, ámde valami nagyobbszerü tartósnak soha; s müve csak olly arányban álland a gyökérig hatóéhoz, mint gyenge növény a százados tölgyhez! *)

A Tiszavölgy rendezéséhez tehát mulhatlanul szükséges az ottani földek becsét emelni, mi megint egyedül általjános jó hiteli szerkezetnek, szabad közlekedéseknek, nagyobb fogyasztásnak, és mindenek fölött azon törvénynek lehet következménye, mellyhez képest Magyarországban ingatlant kiki birhasson, s pedig nem ugy, mint eddigelé, meg nem szünő kiugratási veszélyek közt, de minden zaklatástul menten, lehető legbiztosabban. — Szóval: olly roppant munka sikeres végbevitelére, mint a Tisza völgyének rendezése és kertté varázslása volna, az egész magyar alkotványi vázolatnak kitisztitása, az egyetemes nemzetre kiterjesztése, és némiekben tökéletes ujjáalakitása szükséges; ámde ezeken átesve szintolly könnyen fejlenék legszebb virágzásra Magyarország e legeredetibb tája, a miként jelenlegi rozsdáink, feudalis békóink, és féketlenségnek oriási lépésekkel induló körülményeink között bármilly csekély kifejlésre is virulnia, teljes lehetetlenség.

Sokan anyagi hátramaradásunk s olly annyira fejletlen állapotunk okát népesedésünk csekély létében szeretik keresni; midőn mások megint ebbeli bajaink kutforrását vérünkben lappangó hanyagságunkban vélik fel-

*) A Tiszaszabályozás körülti ujabb kapkodások igen jól szolgálhatnak a mondottak igazolására.

találhatni. — S igaz, a természettül annyira megáldott anyaföldünk két sőt tán háromszor annyi dolgozó lakost is elbirna, s pedig határtalanabbul jobban, mint a menynyi dologtalant vagy csak ímmel ámmal dolgozót hord ma. — Csakhogy tán nincs nagyobbb és nehezebben orvosolható emberi nyomoruság, mint a tulnépesedés; és általján véve nem annyira a nép mennyisége áraszt maga körül mindenbeni elömenetelt s rejt magában igazi erőt, mint inkább a nép minősége; honnét én legalább, habár nem akarom is tagadni, hogy kivált a Tisza völgyén itt ott egy kissé nagyobb szám nem ártana, azért az egésznek eredeti felvirágzása végett még is sokkal erősebben szomjazom a magyar vér kifejlését, csinosbulását s magábani növekedését, mintsem hogy, kivált nagyobb számu, bármilly derék bevándorlók iránt különös vonzódással viseltetném. — Mi pedig dologtalanságunkat illeti, szinte igaz, hogy az nem csekély, és különösen feltünő, mikor azon munkás pezsgőséggel hasonlítatik össze, mellyet rendszerint minden svàb község tanusit.

„Nincs a világon ország — igy fejezé ki magát hozzám irányzott levelében több évvel ezelőtt bizonyos ismerősem — hol az emberek általján véve olly sokat ülnének, beszélnének és ennének, s viszont olly keveset dolgoznának és izzadnának, mint a Magyarhon.“ — S ezt bizony bajos tagadni; én legalább nem merném, mert magam is ugy tapasztaltam. Amde kérdem, ez mit mutat? Miként én látom, valóban nem egyebet, mint legelsőben is, egy sokkal kedvezőbb képet, mint ha valami szünetlen dolgozó és szörnyen izzadó népsokadalom tünnék előttünk fel — pedig illyes is van a világon elég — melly soha nem ül, soha nem pihen, de mindig mozog, mindig fárad, néma csendet tart, s ha kivételkép ezt nem

cselekszi, lakatot raknak szájára, és melly előlött soha nem lakik jól, de mindig éhezik. — S aztán, általjános dologtalanságunk — általjános mondom, mert bizonyos alkalmaknál, mint gyüjtésnél, behordásnál nincs szilárdabb munkás mint a magyar — csak azt mutatja, hogy bizonyos népek mint hangyák vagy méhek, mintha nedv- és vérükben volna a munkavágy, minden körülmény közt serényen dolgoznak, habár szünetlen háborgattatnának s tojásuk és mézük annyiszor a hányszor mások prédájává válnék is; midőn más népek viszont, a hód példájaként, csak akkor melegülnek igazi tehetségre, mikor 'tökéletes biztosságban' vélik magukat sat. S így egynek kedvezőbb állás és több inger kell, míg más mostohább körülmények közt és kevesebb ingerrel is eljárja.

Noha vannak népek, mint éppen most érintém, mellyeket nem könnyen ijeszthetni el a munkától, azért az ember általján véve, kivált ha czélszerü nevelés nem adott természetének jobb irányt, bizony mennyire csak birja: a dolgot erősen kerülő lény. — Egyedül szükség edzi munkára, vagy több javak utáni szomj; miszerint ha nem gyötri inség, vagy beéri — mert 'nem ismer jobbat' — például a sár közti magyar falusi gatyás élettel is, bizony nem lesz munkaereje kifejtve soha.

S ím ez a magyar hanyagság kulcsa, kivált a Tisza völgyén. — Kenyere, bora, sódara van; gatya nyáron, bunda télen, egy pár csizma és egy kalap, ólmos a kézben, s néha egy szívrepesztő szomoru nóta, meg 'andalgó álom', mennyi kell ---- minek e fölibe munka!

Birhasson minden magyar a törvény védő paizsa alatt ingatlant, de nemesit is; ébredjen öntudatra, melly nem holdkóros hyperbolák-, de világi állása józan felfogásában áll; ismerkedjék meg a csinosodás szebb és kivált

szellemi éldeletivel: és olly munkaerő fog kifejleni e hazában, a nélkül hogy bár egy fejjel is szaporodnék abban a mai szám, mikép csak rövid idő alatt igazi csudák fognak tünni elő, mellyeken kivált azoknak lesz oka legtöbbet bámulniok, kik az ember becsérül szám szerint ítélve, nem sejtik, milly tehetség lappang a mozgásba tett szellemi erőben.

Nincs arra sem hely, sem idő, hogy ez uttal philosophiai kutatásokba bocsátkozván, latra vegyem, miben rejlik több szerencse, miután minden emberi törekvésnek ez végczélja: a 'nem-ismerés nyugalmában-e, vagy azon mindig sarkalló 'haladási vágyban', melly a nagyobb ismerettül elválhatlan. Annyi minden esetre eldönthetlenül igaz marad, hogy az állat és ember közti különbséget semmisem tünteti világosabban ki, mint az elsőnek pangó, a másiknak haladó léte. Ezredek folynak le, s csak ma is ugy telel a medve, mint Nimród idejekor; a méh, a hangya változatlanul egy modort tart; s nem létezett még csalogány, melly bármi kicsiben is eltért volna veleszületett zenéjétül; míg az ember, legyen bár a legbutább, ha nem tudja is mikép, mindazáltal megunemszünőleg töprenkedik helyzete javításán, léte édesbitésén.

Már, hol körülmények, előitélet vagy zsarnokság, lebilincselve tartják az emberben létező és soha egészen el nem fojtható ezen progressiv, tán isteni szikrát, ott bizonyos, ember és állat közti 'juste milieu'-féle népség támad, melly 'állati fogalom szerint' megelégedve lehet ugyan — mert hiszen az állat is megelégszik, ha van mit ennie és innia, és se nem fázik se nem sül — mellyel azonban semmi nagyot, semmi szívemelőt, mi legalább pillanatokra ragadná egy kissé felfelé a lelkesbet, végbevinni nem lehet.

Ez alkalommal satyrát irni nem kivánok, valamint legtávulabbrul sem tartom szükségesnek jelenleg bármilly kisebbítés által is felserkenteni s innen cselekvésre birni honosimat, mert hiszen alig van e hazában bármilly kis befolyással biró féligmeddig felvilágositott egyed is már, ki 'tenni' és hátramaradt létünkbül 'kiemelkedni' nem akarna. Azt azonban még is kénytelen vagyok megérinteni — s pedig, mert a haladási időmértékben, modorban, logikában és lényegben ezer köztünk az elágzás — hogy caeteris paribus alig van bárhol is — s ám álljon elé s tagadja, ki meri — olly nagy számu most érintett juste milieu-féle species, mint drága magyar honunkban, főleg ólmos botu elaljasodott nemességünk közt!

S aztán ne tennénk semmit, őket ezen nyers állatiságukbul kivehetés végett; de más részrül még is iparkodjunk például a Tisza völgyét kertté átalakitani! Mintha bizony nád és zsombék közt virulhatna szelidebb virág, vagy megfordítva, fejledező civilisatio utjában nem állna rüpők és betyár! Csupa nevetség!

A nemzetnek javulni kell. Ekkor fog, de csak ekkor javulni hazánk is, előbb nem, ha t. i. hazai javulás alatt többet értünk expediens-féle foltozásoknál. — Ámde valljon általján véve mikép javulhat *) nemzet? Egyedül progressio által. Mi megint czélszerü törvényeknek s főkép a nevelésnek lehet eredvénye.

Az anyagi, lelket a dolgoknak nem adhat; valamint más részrül csupa szellemivel sem lakik senki is jól. —

*) Javulás alatt itt nem egyedül az erkölcsiség (moralitas) magasb állását értem, mert hiszen lehetnek igen szelid és ahitatos népek, mellyeknek azonban ezért még sincs sulyuk; de értem az emberi alkotó tulajdonok azon egyetemes kifejlését, mellyre képes az emberi nem, s melly nélkül soha nem emelkedhetik kellő magasságra.

Karöltve kell tehát egyiknek a másikkal járni. Igy például olly roppant vizszerkezetet, mint a Tisza völgye, sem átvágások és gátak egyedül, sem egyedül ingatlannak biztos birhatása s effélék, nem fognak Hollandiává varázsolni, de anyagilag és szellemileg együtt működve bizonyosan.

A gyér népességre visszatérve, mellyet sokan fő bajaink közé soroznak, s ehezképest 'gyarmatosítást' javaslanak, nagyon nehéz meghatározni munka tekintetében, mennyivel nagyobb számra volna szükség, hogy az ország teljes virágzását elérhesse; nehéz pedig azért, mert előbb ki kellene kutatni: mennyi erő pazéroltatik el vármegyei, urasági s községi munkára, és mennyi: rosz utakbani fuvarozás, hajóhuzás és számtalan efféle deperdita által; más részrül pedig, mennyivel többet állíthatna ki a mai népesség, ha inkább magáért mint másokért dolgoznék; ha nevelés, hiteli törvények s effélék által kiképezve s elősegítve, dolgát nagyobb sikerrel folytathatná; ha jobb közlekedések s ebbül keletkező élénkebb kereskedés következtében kevesebb rovatnék le termesztvényeibül, s ezeknek általjában növekednék ára. Ezt előbb számokra kellene állítni, minthogy 'immel ámmal' erő vagy ügyesség nélkül dolgozva, chinai népesség sem bír különös csudákat előállítni, midőn például a szövetséges amerikai statusok aránylag gyér népessége, czélszerü polgári helyzeténél s ebbül eredő roppant tehetségénél fogva, már eddigelé is olly bámulandókat vitt végbe, miknél nem szükséges annak megmutatására, hogy a népek minősége nagyobb suly mint azok száma, bármilly más argumentum.

És egyébiránt ha csakugyan népesség hija az, mi nyomaszt, valljon nem uj indok-e ez arra, hogy hazánkat mind szellemi mind anyagi tekintetben minélelőbb ki-

fejtsük? S ugyanis, legyen csak minden szorgalmatosbnak „miből“, ez pedig általjános polgárisodás következtében termékeny anyaföldünk határai közt bizonyosan nem marad el: s csakhamar fog növekedni azok száma is, kik a családi élet viszonyai közt elvégre azt is tudván, ‚miért‘ és ‚kikért‘ fáradnak, szerzői leendnek egy egészen uj nemzedéknek, melly több erőtül fog pezsgeni — mert szabad és jó tehetségü gazdáknak leszen származéka — mint bármilly költséges és könnyen pusztuló bevándorlott heterogen vér, vagy éppen, mint azon jobbadán inség és tán egyedül hosszu téli unalom-szülte népcsoport, melly gombaként nő, jóllehet alig van mit ennie olly sok helyütt, és Magyarország némi hegyesb vidékein is. — S aztán dögleletes vízáradási mirigyeink s még mérgesb párolgásu mocsáraink között — ej be roszul illenek ezek a tizenkilenczedik századhoz! — ugyan hány kisded mulik ki, mielőtt csak egy szót tudna is rebegni? Valóban több, mint bármilly országban, és szinte csuda, hogy az illetők illy megnemszünő sisyphusi munka közt elvégre ‚meg nem unják‘, és progenies hija miatt ki nem pusztul itt ott egész táj.

Számosabb házasság, illyesek gyümölcsözőbb eredvénye, s kevesebb időelőtti halálozás, mik azonban egyedül civilisáltabb körülményeknek lehetnek következményei: és Magyarországban is szintazon arány szerint fog növekedni a népesedés — mert ugyanazon ok mindenütt ugyanazon okozatot szüli — mint a szövetséges Amerikában, hol olly gyorsasággal nő az, mikép ott még Budapest ebbeli előmenetele is, mellyen sok közülünk annyira bámul, aránylag pangó állapotnak mutatkoznék.

Alkalmazása mind annak egybevonva, mi itt töredékekben elszórva adatott elő, az, hogy a Tiszavölgynek olly rendezéséhez, melly aztán nemcsak szép mappák és tervek készítéseiben, megnemszünő gyülés- és ülésekben, lakomák, ünnepletek, küldöttségek és legfeljebb itt ott néhány kis töltés- vagy átvágásokban álljon, de czéljának tökéletesen megfelelve, a ‚kelet népének' ujjáalakulási küzdelmiben mintegy uj korszakot alkosson, ha igy lehetne mondani: szellemileg is elmulhatlanul szükséges némieket tenni, anyagilag is. Szellemileg — a mennyiben t. i. némieknek egyedül kifejlett szellem adhat létet — ím ezek a fő kellékek:

1-ször Az ősiség módosítása. 2-szor Ingatlant tekintve bizonyos minimum meghatározása. 3-szor Minden osztályzatra számitott ipartanodák. 4-szer Zálogos hitelintézetek. 5-ször Czélszerü közlekedések mind az ország belsejében, mind a véghatárokon ki. 6-szor Nagyobb belfogyasztás; és mindenek fölött 7-szer Egyetértés a kormánynyal, s ennek minden lehető módoni utilisatioja.

Anyagi tekintetben pedig, a mennyire ez a dolog oeconomiaját is illeti, a kérdésben levő czél elérése végetti fökellékek ezek:

1-ször Kivitelre ügyelő központi főszemélyzet egy elnökkel. 2-szor Egy technikai igazgató, kinek egyszersmind a végrehajtás vezérének is kell lennie. 3-szor Annyi magántársulat, a ..ennyi egybefüggő vízszerkezetet képez a Tiszavölgy. 4-szer Minden illy egyes vízszerkezetnél szinte a kivitelre ügyelő helybeli személyzet egy elnökkel. 5-ször Technikai végrehajtó állomás minden illy egyes szerkezetnél. 6-szor Társasági minden

illetőt lekötelező kölcsönös szerződés. 7-szer Fizetési kulcs előleges kidolgozása. 8-szor Kölcsön 9-szer Az előlegesen kidolgozott kulcs későbbi rectificatioja.

Szellemi oldalát a dolognak ez uttal nem fejthetem részletesen ki; mert erre sem idő, sem hely, s mi több, annak nagy része csak országgyülésen léphet életbe, s ekkép, miután ez körülbelül csak két év után nyilik megint meg, lesz elég alkalom, az arra vonatkozókat még előleges tárgyalás alá vennem. Némieket azonban még sem mulaszthatok el, habár csak röviden, jelenleg is érinteni.

Mig az ősiség némi módositásokon nem esik át, mindaddig minden osztályzatu kisebb birtokosak allodialis fundusokat tökéletes biztosságban nem birhatnak. Mig pedig ez meg nem történhetik, mindaddig nem fejlődhetik keleti indolentiánknál fogva, mellyből minket csak nagyobb inger rázhat fel, olly lakosság ki, melly többet dolgozva és többet fogyasztva általján véve nevelné az ország productiv erejét, részint pedig olly parti lakost képezne, mellynek érdekében de egyszersmind tehetségében volna, diadalmasan őrzeni mind azon roppant kiterjedésü gátokat, mellyek készitése s megnemszünő jó karban tartása nélkül, a terjedelmes Tiszavölgy tökéletes rendezését s mindenkori biztos haszonvételét csak képzelni sem lehet.

Meghatározása bizonyos ingatlani minimumnak az itt előhozott okok miatt szükséges. Tegyük fel például — és pedig számtalan példa közt ez csak egy — hogy az ősiség módosítása következtében a bodrogközi birto-

kosak czélszerünek találták legyen a Tisza és Bodrog partjaira dülő földeket bizonyos szélességre örök áron kisebb és munkájuk után élő birtokosaknak a végett eladni, hogy az így mesterségesen képezett sánczok mögött ők minden kiöntéstül menten mintegy örök békében élvezhessék biztositott gazdaságuk gyümölcseit. Tegyük fel továbbá, hogy elvégre létesült is, a saját magukért megnemszünő szorgalommal munkáló parti birtokosak által, ezen gyönyörü terv, és hogy mindkét oldalrul áttörhetlen gát védi Bodrog termékeny közét. Ugyan mi történnék, ha az ekkép bebástyázott parti birtokoknak csak egy lánczszeme indulna is pusztulásnak? Okvetlen régi bajaiba esnék Bodrogköz! Ámde bizonyosan pusztulásnak indul efféle bástyázatok nemcsak egyike, de alkalmasint mindnyája, ha legalább oly mennyiség, mellynek birtoka elégséges tehetséget nyujt a fenállót mindig kellőleg fen is tartani, folyvást egy gazdának kezeiben nem marad. Diriboltassék csak ez is végtelenig el, mint eddigelé nagy bölcsen a magyar nemesi ingatlan: és jó tehetségü parti lakosok helyett, kik midőn védik sajátukat, védik egyszersmind a mögöttüki tájt, és egy uttal a hazai virágzásnak nem csekély részét képezik, okvetlen jobbadán koldusok és korhelyek, s minden esetre ‚tehetetlenek' — mert hasonló mindig hasonlót szül — fognak a végbevitt munkák fölött állni őrt, kik szintolly kevéssé fogják imádságaikkal, vagy nemes hasonsorsuaikként lármával és ólmos botokkal medrükbe visszariasztani a tuláradozó vizek dagályait, valamint hiányos rendszer következtében olly nagy számmal tökéletes tönkre jutott kortes nemességünk sem fogja fohászkodásival, vagy vad rivalgásai által, ‚sőt éppen ólmos botjaival hazánk hasznát előmozditni soha is, de való-

dilag csak saját magáét sem; míg természet szerint az egész ismét pusztulásnak indul, s legfájdalmasb érzésekre fakad a mélyebben gondolkodónak keble, hogy az égnek aránylag olly kimondhatlan sok áldásai közt, melylyekkel megajándékozá e hazát, még nem tudott eddigelé a magyar nép, s jobbadán saját hibája miatt, kibontakozni csak legsürgetőbb bajaibul is, s elvégre megvetni egy szebb jövendő alapját.

Tanodák, s kivált minden osztályzatra számitott ipartanodák kimondhatlan hasznát senki sem tagadhatja, mert senki sem kételkedhetik, ki készakarva nem akarja behunyni a való előtt szemét, hogy e világon nincs nagyobb hatalom, melly előtt elvégre mindennek meghunyászkodnia kell, mint a kicsinosult emberi velő. S kivált akkor, midőn milliók birnak illy kincscsel! Miszerint nincs is a köz nemzeti gazdagságnak biztosabb s kivált tartósb alapja, mint a köz nemzeti értelmiség! Azon egyedüli különbség, melly a néptanodákat illetőleg létezhetik, itéletem szerint csak abban áll, hogy minden veszélytül menten valljon mikor üt azok megkezdhetési órája? És e tekintetben teljes meggyőződésem az, hogy csak akkor, mikor politikai köre a népnek már annyira tágult, mihezképest abban minden szétrombolási veszély nélkül szabadon foroghasson is. Meggyőződésem oka ez: A népek ujjáalakulása, mikor t. i. éppen átmenetben vannak lebilincselt állapotbul szabadabb létre, okvetlenül mindig némi felingerültséggel jár, valamint beteg test sem fejlődhetik soha is ki egészségre a természet efféle küzdelme nélkül. Már miután minden politikai műtételnek nincs s nem is lehet magasb czélja, mint 1ször lehető legtöbbek valódi szerencséjét eszközleni; és 2szor e szerencsét lehető legolcsóbb áron megvásárlani: ugy hiszem, minden, a ki-

nek politikai befolyása van, szorosan köteles, a most érintett átmenetelt, melly, mint említők, soha nem járhat bizonyos ingerültség nélkül, mennyire csak birja, minden hagymázos és forradalmi elmérgülésektül menten tartani, minthogy hagymáz és forradalom még a legerősb s legönállóbb népeket is vajmi közel hozhatja sirhoz, s annál könnyebben ollyasokat, mellyek nem igen erősek, s e fölött még házassági viszonyok közt is élnek; mit kivált nekünk magyaroknak nem lesz felesleg, ha nemzetiségünkhez mutatott ragaszkodásunk több mint 'szinjáték,' szakadatlan éberséggel szemben tartanunk. — Ámde kérdem: mi okozott eddigelé minden népforradalmat? Összevonva, bármilly alakban egyébiránt, bizony soha nem egyéb, mint az, hogy megnőtt a nép, és ruhájába nem férvén többé, biz kitört abbul és elszakitá azt, mi = forradalom. Mellyet ehhezképest csak ugy kerülhetni el, s a nemzetek átalakulási működését okszerinti reformatiók által csak ugy menthetni vérfoltoktul, sőt vérpatakoktul meg, ha előbb tágittatik a népek ruhája, mielőtt kinőnének abbul, vagy más szavakkal: ha politikai köre tágittatik a népnek előbb, mintsem növése még oktatás által sürgetve mesterségesen is előmozdittatnék. Én, bár milly paradoxnak látszassék is, mit mondandok, csak kevéssel ezelőtt nem voltam a népnevelés, vagy jobban mondva a 'népfelvilágositás' mellett, mert tisztán áll előttem, hogy nyomorult politikai köre közt, mellybül ugy szólván némileg csak tegnap merült ki a nép, vagy kétségbeesésre, vagy nyilt lázra neveltük volna azt. Minek természetesen egyikére sem kivántam ez öntudattal nyujtani segédkezet. S pedig, mert nincs kegyetlenebb tény, mint valakit ámitásibul s jobbat nem ismerő megelégülésébül felrázni vagy éppen felkorbácsolni, mielőtt egy uttal ámitásiért valóságot s

felébredt vágyainak szabadabb hatáskört nyujtani nem volnánk képesek. S aztán, mert nem érhetne minket magyarokat nagyobb csapás, mint ha lázba, forradalomba gyulna a hon! Ki tehát e csapást minden módon kerülni s hátráltatni nem ügyekszik, az, bár milly tudós és nagy tehetségü férfiu legyen is egyébiránt, semmi esetre nem hü magyar, kitül nemzeti felvirágzását és saját szellemünkbeni felemelkedését várhatná a hon. — Miután azonban közelebbi időkben nem kis mértékben tágult a magyarországi egyetemes lakosság politikai köre, s miután én legalább nem akarok csüggedni azon reményben, hogy alkotmányunk naprul napra tágasb és biztosb alapra fog állitatni: s más részrül, neveletlen, müveletlen néppel, például olly nagyszerü kertet alkotni akarni, milly kertté a Tisza völgyét kifejteni lehetni, valóságos Döbrögi-féle elbizottság: én ugy, mint ma állnak a dolgok, s azok hihetőkép holnap még inkább kifejleni fognak, minden néposztályra számitott kisebb nagyobb ipartanodák kellő számbani felállitását nemcsak napi renden levőnek, de ha pangó állapotunkbul általjános virágzó létre jutni kivánunk, mulhatlanul szükségesnek tartom.

Zálogos hitelintézetek mindenek fölötti sürgető létérül, nem hiszem, hogy sükség volna csak egy szót is vesztenem. Mert, ki nincs már arrul előleg tökéletesen meggyőződve, hogy jó hitelintézetek nélkül egyes sem, annál kevésbbé egész nemzet, de csak nem is mozdulhat; és ki nem érzi, hogy a felállitott váltótörvény által szinte halálos döfést nyert nemzetiségünk, s ekkép ránk magyarokra nézve nem kevésb, mint 'életkérdés,' e törvény megsemmisitő hatását zálogos hitelintézetek által minélelőbb ellensulyozni: annak tudatlanságán vagy tudományán diadalmaskodni én nem vagyok képes.

Szintilly tisztán áll a szabad közlekedések mindenek fölött sürgető léte is, mint én gondolom; mert ugyan mit ér viztül megmentett sokkal több mező, mit a kifejlett müveltség által határtalanúl nagyobb mennyiségben kiállitott termés és árú, ha nem lehet a' felesleget a nélkül, hogy fuarozás által ugy szolván maga magát nagy részben fel ne emészsze, odébb szállitni? És valljon lehet-e csak egy kis ép velővel azt hinni, hogy a hon és a benne lakó nemzet valaha elérhesse általjános egészségi pezsgőségét, mielőtt a honban és abbul ki legszabadabban ide s tova nem forogbatni? Közlekedések nem egyebek, mint üterek, mellyek ha szabadok, a test is virágzik, midőn ha tespednek, lankad az egész organismus is.

A kevéssel megelégülési philosophia az emberi szerencsének tagadhatlanul nem legroszabb kezese; mert ki kevéssel meg tud elégedni, minden bizonnyal bölcsebb s igy szerencsésb is, mint az, ki szükebb körülmények között kielégithetlen vágyak által kinoztatik. — Ámde más részrül nincs tan, melly annyira ki volna téve ferde magyarázatnak, s olly sokszor szolgálna restségi ürügyül. S ugyan is, e tan bölcsesége nem abban áll, hogy emberséges uton értelmiségünk és szorgalmunk által ne iparkodjunk a világnak emberhez illő minden lehető éldeletiben részesülni, hanem hogy azok élvezésében józan logikát tartsunk, azokkal mérséklettel éljünk, s elvégre, hogy azokat jó kedvvel nélkülözhessük is, ha kell. — Általjános cynismus okvetlen köz lethargiára, legfeljebb contemplativ létre vezetne! Lethargiában, contemplatióban merengő nép azonban, ha ezen lét a szerencse acmeje volna is, s pedig bizonyosan nem az, mai időkben nem tarthatja fen semmiféle függetlenségét. Elnyeletik szomszédjaitul, valamint szittya élet sem folytatható, szolgaiságba-esés veszélye

nélkül, polgárisodott Európában többé. Midőn ha nem csak egy kettőben — mert hiszen egy kettő tiltott uton is eljuthat czéljához — de ha százezrekben, milliókban ébred fel a több élvezés iránti vágy, ezt egyedül több munka és pedig értelmes munka által elégíthetni ki. Ámde a munka ugy a családi, mint a nemzeti szerencsének legmélyebb, legtartósb sarkalata! — Egyébiránt, valljon miért nyernének a milliók szabadabb cselekvési tért, miért fárasztanák magokat több tanulással, végre miért folyna nehéz munka közt veritékük, ha állatilag is el birnának tengődni? Hazánk felvirágzása s erősbitése végett tehát szükséges, kivált a magyar népbe – mert tán ebben van a legfőbb cynismus — minden módon belé csepegtetni, hogy nem az az okos, ki nem szerez, hanem az, ki szerzeményével mérséklettel s nemesen tud sáfárkodni.

Harmonia a kormánynyal, s ennek minden módoni utilisatiója olly kellék, melly nélkül tán meg lehet ugyan maradni, s pedig minden nagy fejtörést kerülve, a régiben; ámde hogy nélküle miként lehessen nagyobbszerüt, tartóst és kivált általjánost alkotni, azt én soha nem tudtam s ma sem tudom felfogni, mint minden bizonnyal senki az egész világ hátán sem tudja, kinek országos szerkezetrül, legyen az aztán bármillyen, józan felfogása van. Mert hogy abnormis állapotban, mikor a nemzet vagy ennek legalább pezsgőbb része disharmonia sőt újhuzás közt él kormányával, s ennek jogszerű hatását és erejét nemcsak utilisálni nem óhajtja, de épen ellenkezőleg azt minden módon paralysálni, sőt megtörni erőlködik, hogy illy állapotban nagyobbszerűek-. tartósak-, s kivált általjánosaknak lehessen megvetni alapját, azt csak az hiheti, ki álmodik és ki álmait valóságnak tartja. Áldom is ezért azon pillanatot — s bár nyilnék meg e tekintetben honunk

jelesbjeinek szeme, mielőtt késő volna — mikor a kormány Magyarországra nézve a nemzeti és alkotmányos haladás elvét kimondotta, sőt némileg már alkalmazni is kezdette. Áldom e pillanatot pedig azért, mert csak ezóta vált reményem hiedelemmé, hogy Magyarország még kiemelkedhetik hamvaibul, feltéve, ha — és a dolog itt sarkallik — a nemzet derekabb része használni is tudja ezen a gyökerüknél megváltozott események kedvezőbb fordulatát.

Sokan, kik politikai pályámban minden tőlük kitelhető erővel következetlenséget akarnak észrevenni, eddigi működésemre hivatkoznak, azt mintegy gyámokul kivánván annak bebizonyitására használni, hogy a kormánynak sem kiméléso, sem utilisatiója, nagyok végbevitelére nem szükséges.

Ámde kérdem: voltam-e én valaha újhuzási állásban a kormány átellenében? Sőt nem iparkodtam-e minden időben azt, mennyire csak lehetett, utilisálni? pedig azon időben, mikor én léptem fel, s nemzetiség és alkotmány lesujtva csak hajszálon függött, és mindenben nyilván volt az egybeolvasztás és központositás rendszere követve, tán több ok lett volna ellenséges kifakadásokra s egyedül saját erőre való támaszkodásra, mint ma, mikor a régi rendszer elhagyva, jelen bajaink okát főleg csak az képzi — mert sehol sincs rosz akarat — hogy régi és annyira szövevényes magyar szerkezetünkhez s nem kevésbbé szövevényes közállományi bonyodalminkhoz képest, sem egészen kellő vágásban, sem elég szaporán, sem olly nagy vonásokban nem fejlik ki s nem forog nemzeti és alkotmányos életünk még, mint a millyen után szomjazik minden hü hazafi; csakhogy a felszines és éretlen nemcsak bevárni s eszélyesen közelitetni nem tudja

ez időt, de indiscret tulhajtása által mind inkább hátra löki, sőt egészen compromittálja azt. S aztán ugyan mi nagy állott Magyarországban általam vagy mások által még lábra, mi említést érdemlene, kérdem? A magyar törpeségekhez szokott s könnyen elbizakodó szemeknek tán sok, megengedem; de azon mérték szerint, mellyel legalább én mérem nemzetek nagyságát, és szeretném hovahamarább mérni nemzetünk kifejlését is, valóban semmi, mivel csak egy kissé is szabad volna dicsekednünk!

Nem, nem! Kormánynyali harmonia s annak minden módoni utilisatiója nélkül — mi aztán természetesen megnemszünő s kivált dögönyöző ellenzéssel nem igen jár — semmi nagyobbszerüt, alapost és kivált az egész nemzetre hatót végbe nem vihetni! Ez előttem axioma. — És ha tettem e haza körül némi nem egészen rosz szolgálatot, az valóban nem abban áll, hogy egykor én is iparkodtam az elfásult nemzetet halálos dermedéséből felrázni, s egyet és mást — minthogy a kormány nem főzött semmi alkotmányost és magyart — saját modorom szerint főzögetni; mert hiszen ehhez nem kellett egyéb, mint egy kis bátorság és áldozati készség, midőn könnyen volt előre sejdithető, hogy egy pillanati nehéztelés után e csekély fáradalmimért legott rokonszenvü tapsát nyerendeném a nemzetnek; hanem az által feleltem polgári kötelességemnek tán némileg meg, és ha valamiért, tán ezért fog engesztelő hangulattal egykor rólam itélni az utód, kivált ha szavaimra figyel, hogy saját szeplőtlen hirem elibe tevén honunk hasznát, elég önmegtagadással birt kedélyem, előrehaladott éveim daczára — mikor a megismerés legjobb esetben csak a síron tul következhetik be — tettlegi példaadásom által

is erősitni legujabbrul azon, sokaktul fel nem fogott és még többektül az apostasia legémelygetőbb moslékával betajtékzott tant, hogy valamint vannak idők és körülmények, mikor lehetetlen a kormány egy lépését is nem ellenzeni, szintugy léteznek viszont időszakok és csillagzatok — a mostani pedig illyes — mikor ha még azok sem nyujtanak segédkezet a kormánynak, kik soha nem adtak a nemzetnek bizodalmatlanságra okot, s kiknek más részrül alapos reményük van, a kormány pártolása által nagyobb vonásokban szolgálhatni a hont: akkor szinte lehetetlen, miszerint az egész hovahamarább sarkából ki ne forduljon, vagy legalább régi pangásába ne essék vissza, mitül őrizzen a Mindenható, ha ez áldásaért bár legnagyobb kincsünket, honosink rokonszenvét kellene is, a félreismerésnek s ezzel járó visszavonulásnak olly annyira kinzó fájdalmitul sujtva, áruba bocsátnunk!!!

Anyagi oldalait a kérdésben levő dolognak már tárgyaltam, de azokra ismét visszatérendek, mert tulajdonkép azok idővesztés nélküli alkalmazása az, mi e jelen röpirat fő lényegét képezi. Némiek megelőző felhozását s részint ujraérintését azonban még szükségesnek tartom.

Sokan azt hiszik: olly törvényjavitások nélkül, miknek részét itt elősoroltam, nagyobbszerü vizrendezéseket, mint például a Tiszavölgyé, ámitás nélkül végbevinni nem lehet, s ekkép logikaibb volna bevárni azok megalapitását előbb, mint félszeg munkába kezdeni. S igaz, nemcsak efféle nagyobb, de általján véve még kisebbszerüeket sem vihetni kimerítőleg s talpraesetten, szellemi segitség, azaz czélszerü törvények hozzájárulása nélkül, végbe. Amde hogy azért, mert csak szellemi segitség ad-

hatja meg a dolgok tökéletes kifejlését, mindaddig, míg az országgyülés egybe nem ül és segédkezet nem nyujt, semmi czélszerü ne történhessék. s ekkép annyi század után, mellyeken keresztül a Tisza völgyét illetőleg alig történt valami, szinte két évnek mintegy ráadásul ujra minden haszon nélkül kelljen leperegni: ez nem áll. Ugyanis, most van ideje előre munkálni minden tehetséggel — mert országgyülés csak ugy szülhet jó törvényt, ha ez jó eleve meg van foganzva már — hogy a fentebb felhozott olly annyira szükséges szellemi segitség minélelőbb életbe lépve, ne késsék a hon minden ereibe uj egészséget s erőt lövelleni; és szinte most van ideje, anyagi s főleg egyesületi tekintetben, meginditni a dolgot, mikép aztán az anyagi a szellemire, s a társulati az országgyülésire hatva, s annak idejében 'viszonlag', minélelőbb elérje a Tiszavölgy és általjánosan a magyar föld azon halhatatlan emberhez illő kifejlését, melly után minden felvilágosodott és hü magyarnak legőszintébben nem buzognia lehetetlen. — Egyébiránt ki azt hiszi, hogy csekély erőnkkel s mindenben aggasztó hátramaradásunk közt, egy két év alatt 'óriási munkákat' fognánk végbevihetni, s ekkép tán jó lenne bevárni a legközelebb országgyülést, nehogy addig véletlenül valamit tán elrontsunk: az, tán káposztaföldjei közt, vagy nem bir legkisebb czirkalommal is igazi kifejlésrül itélhetni, vagy egyenesen — bármit pengessen is egyébiránt ajkán — 'pangás hőse', kinek, tudja mi okbul, érdekében fekszik, hogy ne történjék semmi; s ki ekkép, mit egyenesen hátráltatni nem bir, azon thema szerint: „qui habet tempus, habet vitam", legalább hátrább lökni ügyekszik.

De bizony egy pillanatot se veszitsünk többé! Nemcsak azért, mert lehetetlen elvesztett idők bajai helyre-

állitásához elég serénységgel fogni, és Magyarország pillanatai olly igen drágák; hanem legfőkép azért, mert addig is, míg a törvényhozás belészól, ugy alkalmazhatni a teendőket, mikép ezek nemcsak össze nem fognak ütközni azokkal, miket a törvényhozástul remélünk, de éppen ellenkezőleg, olly nagy világosságba helyzendik némi törvények mindenek fölött szükséges, de egyszersmind az egész hazára kimondhatlan nagy hasznot árasztó létét, mikép azok létesülése ellen aztán nem fog szegülhetni egykönnyen sem a nemzet nagyobb része, sem a kormány.

A Tiszavölgy rendezését közvetlen sem a kormány, sem a nemzet nem eszközölheti, mert sem egyiknek, sem másiknak, ha így lehetne mondani, nem ég a dolog eléggé bőrére, mihezképest mind azon vidéki sőt határi munkákat annyi erélylyel s megnemszünő szorgalommal kifejtse s fen is tartsa, mint a mennyi az ügy tettlegi végbevitelére conditio sine qua non. — Ámde erre még a tiszavölgyi vármegyék, mint legközelebbek, sem alkalmasok. Nem alkalmasok pedig az éppen most érintett okbul. Mert hiszen a vármegyéket, mint megyéket in toto complexu, sem érdekelheti a Tiszavölgy rendezése olly „szüntelen égetőleg“, *) mint a milly alkalmatlan-

*) Szabolcsnak például, ha nem csalatkozom, 4ed része van néha víz alatt, míg a 4re osztott egésznek 3 része, minden áradási bajtul ment! Már kérdem, hihető-e illy körülmények közt, hogy megyei szerkezetünknél fogva és mind azon érdekhez képest, melly egy megyét fel és alá, jobbra és balra hullámoztat, a 4dik rész, ha azt saját magában nem keresi, ámitás nélküli elég támaszt találjon baja ellen a megyének szárazon maradó többi 3 részeiben? Igen, tán talál valamellyes ideig óráigi segélyt, ha véletlenül éppen több nexus, terrorismus s efféle létezik az ázott részletben, mint a mennyi van az egészben; ámde változzék csak ez — s ugyan kérdem, mi változékonyabb a nap alatt ezen alapnál? — s csakhamar de nyoma sem mutatkozik a valamellyes ideig óráigi segélynek, mellyel egyébiránt verebet fogni tán igen, de rohanó vizeknek parancsolni nem lehet.

sági fokozat mulhatlanul szükséges, mind azon helybeli erők kifejtését s megnemszünő éberségben tartatását eszközleni, mik nélkül illy sokszövevényü munkát nem vihetni végbe.

A kormány s nemzet csak közvetve pártolhatja az ügyet, valamint az illető megyék is. — Ámde ezen pártolás a dolog fölényegét képezi, mellyet éppen olly kevéssé szabad megtagadni az illető vármegyéknek, valamint a nemzetnek és kormánynak sem. Mert ha nem égetí is a Tiszavölgy baja a kormányt s nemzetet és az illető megyéket olly közelrül, mint a szóban levő roppant vízszerkezet parti lakosit, ugyan kit érdekelhet magasb szempontbul felfogva erősebben, s mondhatni közelebbrül, Magyarország legkifejthetőbb részének felvirágzása, ha nem a kormányt és nem a nemzetet, s ekkép az illető megyéket is? És egyébiránt, minden magasb szempont nélkül ugyan nem lelné-e a kormány és a nemzet a Tiszaszabályozás utáni szabadabb közlekedésnek szerfelett nagy hasznát legott? Minden kétség nélkül. Miszerint a méltányosság legszerényebb szabályihoz képest meg is kivánhatja a Tiszavölgy, mind a kormánynak, mind a nemzetnek, mind az illető megyéknek leghatályosb pártolását.

A kormányt a nemzettel egyetemben, mint törvényhozást illeti, mind azon szellemi javítások létesitése, mellyekrül fentebb emlékezénk, s mellyek egyedül képesek lehelni életet az ügybe, s azt tartós virágzásra emelni. Szintugy illeti a törvényhozást, nagyobbszerü pénzalapot alkotni, mellynek hijával vajmi sok czélszerü törvény, mint például a szabad közlekedéseket s ipartanodákat illetők, mellyek nélkül Tisza völgyét, mint tán eléggé megmutattam, kies kertté nem varázsolhatni, bi-

zony csak irott malasztok maradnak a nagy könyvben örökleg. Nem sokára bekövetkezik az országgyülés. Áraszsza áldását az egek ura az ott egybesereglőkre, mikép a viszonos érdek megismerése elvégre életet adjon annak, mi a magyar nemzetet s ez által a fejedelmi széket magasbra emelné.

Ámde a kormánynak, mint végrehajtó hatalomnak a Tisza völgyét illetőleg még más kötelességei is vannak. És ezek: a vezérlet, felügyelet, és a segédkéz. Mi az elsőt illeti, személyemet választá eszközül.

Megilletődve állok e gondolatnál iróasztalom mellett s mosolyra fakad ajkam. ‚Te agg legény — így rebegek magamban — kiben sem elég tudomány, sem többé elég életerő nincs, te fogsz lenni vezér, s pedig olly ügyben, mellynek példája — ha ollyatén vonásokban sikerül, mint én azt képzelni tudom, sőt bizonyos vagyok, hogy sikerülhet — e világon még alig van‘: és semmiségem érzetében pirulok. S valóban, ha nem tudnám, hogy ollykor az égi lakosok kicsinyek által szeretnek nagyokat alkotni, és ha nem sejtené lelkem, hogy szeplőtlen hazafiság, mellynek édes érzetét szabad élveznem, néha még ott is sima utakra talál, hol a legnagyobb tudomány és életerő, mellynek azonban illy alapja nincs, előbb utóbb bizonyosan megakad: soha magam illy óriási munka élire tétetni csak azért sem hagyom, mert azt, mint én gondolom, aztán immel ámmal vinni nem szabad.

Ámde ben vagyok, és azért hadd vigyem azt, mint eszem sugja, mint keblem készt, míg birom. Ha előbb utóbb kiesik a fonál kezembül, hadd vegye fel azt más, s én elég boldog leszek, ha míg élek, legalább egy kis, ha nem is kellő mozgásba tehetem azt. S azért

hadd adjam itt még röviden elő, mikép szándékozom megindítni a dolgot.

Miután azt hiszem, elégségesen megmutattam — s valóban szükséges, vizszabályozási dolgokat is elvégre egészséges alapra állítni — hogy a Tiszavölgy rendezése közvetlen sem a kormányt, sem a nemzetet, sem a tiszai megyéket nem illeti, hanem csak a közvetett pártolás, természetesen azon kérdés merül fel: valljon kit illet tehát az érintett munka végbevitele közvetlen? Mire én röviden azt válaszolom:

„Egyenesen a parti lakosokat és általján véve mind azokat, kik a végbeviendő szabályozás gyümölcseit közvetlen élvezni fogják."

A dolog végbevitele ehhezképest s mind annál fogva, mit fentebb érinték, minden kétség nélkül egyenesen a magán-egyesületek körébe való. S csak az a kérdés: valljon egy vagy több társulat alakulása hasznosb-e a kitüzött czél elérésére? Mire nézve véleményem ez:

Egy társulat kevesebb szövevénynyel jár, mint számosb; és e szerint, hol csak lehet, jobb egy társulatban állni szorosan, mint szétágazva többekben. Ez azonban a Tisza roppant völgye rendezését illetőleg teljességgel lehetetlen, minek bebizonyitására úgy hiszem egy szót sem szükség veszteni; mert hogy Tisza-Ujlaktul kezdve Szalánkemenig, s ekkép körülbelül 160 mérföld hosszaságban, azon nagy kiterjedésü völgy, mellyben Szamostul kezdve Marosig a Tiszába ömölve olly roppant viztömeg egyesül, s mellyben az érdek annyira

különböző, egy társaság működése által nem érheti el kellő kifejlését, az világos.

A Tiszavölgy rendezésére ehhezképest számosb társulat kell, hanem a dolog sikere végett semmi esetre nem több — mert az illyesek nagyobb száma nem egyéb ‚malum necessarium'-nál — mint a mennyi egybefüggő s egyérdekü vízszerkezet ezt szorosan megkivánja. Igy például a Sajó meg a Körös nem fér egy társaság körébe, midőn Tokajtul Tisza-Füredig az ottaniakat viszont kár volna két társaságra szakitni.

Miután azonban a munkábani lehető legnagyobb egység az, melly nélkül üdvös czélt nem érhetni, ámde több társulat közti egység eszközlése s kivált fentartása valami összetartó központ nélkül teljességgel lehetetlen, maga magától következik, hogy a munkákbani ollyannyira szükséges egység végett, a most érintett egy egy külön szerkezetü társaságok mellett, egy olly központi testületnek is szükséges alkottatnia s folyvást fenállania, mellyben a külön és ugy szólván helyhez kötött társaságok érdekei egybeolvadjanak, és ha valami szétágzás fordulna elő, az lehető legrövidebb uton kiegyenlitethessék.

Nagy csatát kell nyernünk, ez a feladat. Ámde azt egy ezreddel ki nem vihatni! Járuljon tehát ahhoz annyi, mennyi szükséges, csakhogy szétágazva, vagy egyik a másik ellen, egy ezred se működjék, mit egyedül ugy kerülhetni el, ha mindnyája, sajátszerü szerkezetének s elkülönzött, tökéletesen önálló létének daczára, még is csak egy terv, egy rendeletnek hódol; miknek készitése megint nem veheti eredetét egyebütt, mint az egészre felügyelő tábornoki velőben, vagy ennek tanácsában.

És im ez a külön és egybepontositó társasági testületek körülti eszmém váza!

Alkalmazását következőkép gondolnám legczélirányosabban eszközölhetni:

Jövő 1846dik évi január 19ikére Pestre bátorkodtam meghini képviselőit azon külön társaságoknak, mellyek a Tisza völgyén már azelőtt, vagy legközelebbi tiszai utam következtében alakultak.

Össze fognak jőni, s működésink — mint én gondolom — tán ezek fognának lehetni: *)

Választása egy központositó tán kisebb testületnek egy vagy két elnökkel, mellynek a társasági tér körei közt tiszte az volna, hogy czéljául a Tisza völgyének általjános kifejtését tüzve ki, azon egyesitő pontot képezze, mellyet felhozék, s melly a helyhez kötött számosb külön társaság közti egyesség fölött őrködjék.

Sokan, tudom, alkalmasint azon véleményben vannak, mintha ezen most érintett provincia személyemet, mint az országos közlekedési bizottság elnökét, illetné. S igaz, tulajdonkép személyemet illeti, de csak közvetve s csak annyiban, a mennyiben a személyemre ruházott hivatal által nyerheti el az egész roppant ügy a kormánynak vezérlési, felügyelési és segédadási hozzájárulását. — Nekünk eddigelé azon kapcsolatrul, mellynek nagyobbszerű vállalatoknál a kormány és vállalkozó testületek közt létezni kell, mihezképest ezek szabadon forogva, a kormány pártolását még is élvezzék, sem tiszta fogalmunk nem volt, sem alkalmunk efféle fogalmakat tisztába hoznunk. Vagy ki lőn küldve a

*) Az ülések belső oeconomiájárul, melly szinte fontos, de annak idején a' körülmények szerint legczélszerűbben szinte maga magától fog kellő forgásba jöhetni, ez alkalommal hármit is mondani, szükségtelennek tartom.

királyi commissarius, és 'teremtett,' a mennyit vármegye erővel s felemelt sóár-alapi pénzekkel éppen teremteni tudott; vagy saját tehetségükre szoritva, csak annyiban érezték a vállalatok a kormány létét, a mennyiben ez fölöttük felügyelést gyakorlott.

Felfogásom szerint, ha nagyobbszerüeket akarunk életbe hozni, mulhatatlanul szükséges, mennyire csak lehet, az egyesületi erők előnyeit a kormányi pártolás sulyával összeházasitni; s e szerint azon két tényezőt, melly valóban nem nagy hasznunkra olly sokszor áll ellentétben — a kormányt és nemzetet t. i. — legalább ollyasokban egybeilleszteni, mint millyenek az anyagiak szoktak rendszerint lenni; például vizek szabályozása, közlekedések javitása s effélék, mikben nincs olly elvkérdés, melly szétágazásra nyujthatna okot, vagy ellenségeskedésre szolgálhatna ürügyül.

És im ezen ollyannyira kivánatos egybeillesztés minden módoni előmozditása az, mi, a mennyire én fogom fel, azon hivatal köréhez tartozik, vagy jobban mondva: tulajdonképi philosophiáját alkotja azon hivatalnak, mellyel ő Felsége személyemet felruházni kegyeskedett, s mellynek, mennyire csak lehet, részint személyesen megfelelni, részint annak az éppen most érintett magasb szempontok szerinti hatáskörét a jövőkre nézve is megállapitani, sem időt, sem fáradságot nem kimélendek.

Ámde hatásköröm nem egyedül a Tisza völgyére terjed. Van számtalan egyéb, mik ha nem olly fontosak is, mint a Tiszavölgy rendezése, igen fontosak még is, és hasonlóul megkivánják a kormányi és hazai erők egybeillesztését.

Világos ehhezképest, hogy ha személyem részt vesz is a Tiszavölgy rendezésében, vagy, ha szerénység-megbántás nélkül mondani szabad, személyem képezendi is annak

forduló sarkát: azért még sem mellőzhető el, sem azon velem folyvást munkáló központi testület, mellyrül csak most tevék említést, sem természetesen mind azon helyhez kötött több vagy kevesebb társulat, melly, mint mindannyi ezred, a Tisza s mellékvizei fölötti diadalhoz elkerülhetlenül szükséges.

Már valljon el van-e eddigelé osztva az egész Tisza völgye annyi vízszabályozási társulatra, mint a mennyi egy folytonos lánczolatban összefüggve szükséges, miszerint sehol hézag ne maradjon; megjelenik-e továbbá jövő január 19-iki gyülésünk alkalmakor elég érdeklett; s végre leszen-e ezekben akarat, ollyféle egybepontositó testületet, melly aztán személyemmel meg nem szünő érintkezésben maradna, hosszabb időre és állandóul megválasztani: ezt nem tudom; — de a dolog sikerére valamint az szükséges, hogy az egész Tisza völgye, minden legkisebb bitangféle rézs nélkül, mellyen aztán minden bizonnyal beütne a farkas, egy compact társulati szerkezetben álljon, szintugy conditio sine qua non, miszerint a dolog egybefüggő fonalárul velem együtt egy olly központi testület gondoskodjék szünetlen, mellynek tüsténti, habár csak ideig óráigi választását javaslom. — Többnyire a munka olly roppant, hogy jóllehet pillanatot sem kellene veszteni többé annak minél előbbi megkezdésére, azért még sem szabad a végbeviteli szerkezet organisatiojával szeleskedni, minthogy a jó szerkezet aránylag kevésb munkával is szülhet sikert, midőn a rosz szerkezet a legnagyobb erőfeszitést is sikeretlen munkává kárhoztatja. — Nézz magad körül hazafi, s csaknem mindenben, mi magyar, fogod tapasztalni állitásom igaz létét!

Munkálni szerfelett soknak kell, s nem csak ímmel ámmal, ma nem, holnap tán; mert hiszen ha valahonnan,

bizony a Tiszavölgy saraibul s mocsáribul ki nem reppen munka nélkül a sült galamb. S általján még azoknak is, miket látunk, nagy részét maga Isten sem alkotja közvetlen, de csak annak nyujt segélyt, például ad buzát, ki illyest szorgalmasan elkészitett földbe vet is, ápol is. — Mikép tehessek csudákat tehát szegény én, ha azok, kiket leginkább érdekel a dolog, olly egyesülési szerkezetbe nem lépnek, a millyfélék nagyobbszerűeknél egyedül képesek, az emberi munka sikerét biztositni.

A központi, vagy nevezzük inkább központositó testületnek — mert hiszen nem az czélja, hogy központban például Pesten lakjék, hanem hogy központositson — megalapitása mellett ehezképest mind azon helyi társulatok organisatioja is mulhatatlanul szükséges, mellyek felállitása nélkül, mint eddigelé arrul tán mindnyájan meg vagyunk győződve, kik e lapokat forgatjuk, olly nagyszerűt, mint a kérdésben levő ügyet, igazi diadallal végbe vinni nem lehet.

Már hogy ezek mikép fogják magukat rendszeresitni, vagy inkább, mikép volna jó és czélszerü, hogy magukat rendszeresitsék: az, noha igen fontos, csak azon okbul sem való ezen inkább csak tájékozásra alkalmat adni akaró röpirat szük körébe, mert efféle rendszeresitések annyira függnek helybeli és sok egyéb viszonyoktul, miszerint azokba elegendő körülményismeret nélkül avatkozni, vagy éppen azokat mind egy kaptára vonni akarni, teljességgel lehetetlen.

A legközelebbi január 19-ikén tartandó gyülésnek, a most érintett központositó testület megválasztása mellett, még ezek volnának szükségképen teendői, miknek

részét már fentebb a dolog anyagi kellékei közt megpendítém; s ugyanis:

1-ször Egy technikai igazgatónak megválasztása, kinek, mint már mondók, egyszersmind a végrehajtás vezérének is kellene lenni.

2-szor Verificatioja annak, hogy valljon az egész Tisza völgye el van-e már látva, egybefüggő, elégséges társulatokkal, és ha nem, annak legczélszerűbb eszközlése, mikép a még szükségesek minélelőbb életbe lépjenek.

3-szor Az efféle már létező társulatok elnökeinek s választmányinak összeirása, illető szerkezetüknek pedig a végetti áttekintése, miszerint a szükséges egybefüggést közöttük s a központosító testület közt el lehessen rendezni.

4-szer Azon technikai állomások kijelelése, melylyek a dolog tettlegi végbehajtására megkivántatók.

5-ször Szerződésnek kötése, a külön álló de azért még is szükségkép egybefüggő társulatok viszonyaira nézve.

6-szor A legsürgetőbb munkáknak, mennyire lehet, tüsténti elhatározása, mikép aztán jövő évben időveszték nélkül munkához lehessen fogni.

7-szer Azon kulcs meghatározása, melly szerint az illető járandóságok volnának fizetendők; s végre

8-szor Készpénz-szerzés. *)

*) Az anyagi kellékek közt fentebb a 9-ik szám alatt „az előlegesen kidolgozott kulcsnak későbbi rectificatiójáról" is tettem említést; ez azonban, mert csak később, t. i. a végbevitt munkák után eszközölhető, természetesen egyedül annyiban jöhet a legközelebb gyülés tárgyalása alá, a mennyiben szükséges annak elvét már előre meghatározottan kimondani. Egyébiránt e szerfelett fontos szempontrul még ez értekezés folytában lesz alkalmam, némieket felvilágositásul felhoznom.

Az ügy sikeres kivitelére nézve, mint az eddig elősoroltakbul láttuk, sokféle szellemieknek, mint nem kevésb számu anyagiaknak kell, s pedig lehető legnagyobb összefüggésben mozgásba tétetniök s egybefolyniok; egy tényezőnek hatása sem olly fontos az egészre nézve azonban, mint a technikai főigazgató qualificatiója. Errül, azt hiszem, senki nem kételkedik. És azért csak az a feloldandó kérdés: valljon hol lehet olly egyedre szert tenni, ki illy roppant munkára megkivántató tulajdonokkal el volna látva.

Én nem választanék idegent. — Okaim ezek:

1-ször Mert a főtervezőnek mind azon oknál fogva, mellyeket érinték, egyszersmind fővégrehajtónak kellene lenni. Már pedig, hogy valami külföldi notabilitas — és experimentum-csinálókra nem volna jó bizni a dolgot — annyira el fogná szánni magát, mikép számosb évig a Tisza völgyét lakja — e nélkül pedig nem megy — azt bajosan hihetni.

2-szor Mert mi is birunk egyedekkel, hagyassék csak nekiek szabad kéz s tétessek abba elegendő tehetség is, kik tökéletesen elégségeseknek fognának mutatkozni a kitüzött tárgy kivitelére; hiszen mi a tapasztalást illeti — noha mi csak krajczárokkal dolgozunk, hol mások fontokkal — ugyan ki turkált és turkál kénytelenségbül többet mocsár és ingovány közt, mint honi mérnökeink, ugy hogy ha külföldiek jönnének is, még igen nagy kérdés: valljon tudnának-e aránylag olly kevés tehetséggel, mint millyennel mi szoktunk főzögetni, valami csudát végbevinni?

3-szor Mert a Tiszavölgy tökéletes rendezése legjobb esetben sem lehet szapora munka; más részrül, a mostani annyira javult világi közlekedések minden elő-

menetelnek személyes megtekintését annyira könnyüvé tevék, miszerint az illetőnek tökéletesen módjában volna, mindent, mi külföldön történt vagy történik, megnemszünőleg szemmel tartani, és honi körülményinkhez szabva, czélszerüen alkalmazni.

4-szer Mert az egész ügy, ha így lehetne mondani, nem csupán technikai, de annyira van politikai és társadalmi állásunkkal egybeszöve, miképen külföldi csak bajjal és minden esetre csak hoszabb idő után barátkozhatnék meg mind azzal, mit e tekintetben tudni kell, ha nem kivánunk aranyért ezüstöt nyerni. *)

*) Hollandia több táján olyan a földkeverék, hogy azzal nem huzhatni gátot, mellyen a víz át ne szivárogna. Ámde azért még is vannak gátot, mellyen a kün levő magasb víz sulya által rendesen minden tavaszkor beszivárog a földár. Miután azonban e földár — mellyről mi magyarok is tudunk valamit — nem bír elég sulylyal, a gátokon kün apadó vizekkel szinte leapadni s a bebástyázott telekből kitakarodni, azt minden évben annyiszor a hányszor szélmalmokkal, ujabb időkben gőzgépekkel kiszivattyuzzák. Ez meglevén, szántanak, vetnek és aratnak, e keserves mütételt évenként rendesen ismételve, és az által sem kedvetlenittetvén el, hogy nem ritkán munka vagy aratás közepett, a külső vizek áradása által beszivárgó földár mindenüket tönkre teszi. — S valljon miért olly bohók — így lehetne kérdezni — illy körülmények közt fáradozni, és nem pihenni és pipázni inkább? Mire a felelet azonban az: Bizony csak azért olly bohók, mert az efféle bebástyázott és kiszivattyuzott telkek holdszám szerint 50, 60 sőt 70 pengő forint tiszta jövedelmet is nyujtanak évenként, s ekkép az efféle sanyaru munkát szintugy megérdemlik, mint a ráforditott nem közönséges költséget is elbirják, és végszámításilag még sem ad a hollandi nép az ekkép kisajtolt aranyért többet mint ezüstöt. — Ámde kövesd e gyönyörü példát — mellynek egyébiránt örül az iparkodóbb ember lelke — saját kinemfejtett körülményink között Hortobágy táján, vagy az Ecsedi láp- és nádassal hajban: és kivetett aranyodért ezüstöt bizonyosan nem, de alkalmasint még ólmot sem teszesz zsebedbe! Mi, azt hiszem, untig bizonyitja, hogy sok, ki például Hollandföldön ezüstért aranyot képes aratni, nálunk aranyért sem volna képes csak ólmot is teremteni!!!

Sokan állításimmal tán ellentételesnek fogják találni azt, hogy én ez alkalommal ‚honfiaink mellett' emelek szót; midőn más esetekben abban helyezvén sulyt, miképen nálunk csak az lehessen technikai vezér, ki hasonnemü teremtéseit elő tudja mutatni már, ez által a honfiakat tettleg kizártam!

De ugyan kérdem: nincs-e kézzelfogható különbség, például lánczhid vagy gőzhajó, és valami vizrendezés közt? Azt hiszem, legalább is annyi, mint angolnyelv és konyhalatán közt.

Én sem a honfiak, sem az idegenek mellett vagy ellenük nem vagyok, de egyedül a siker mellett, s e szerint elhatározottan az experimentumok ellen, mikre nekünk magyaroknak sem tehetségünk, sem időnk. Ehhezképest, miután sokkal bölcsebb, a régibb nemzetek tapasztalását az aratásnál fognunk fel, mint a szántásnál: természet szerint nem igen szerettem volna, budapesti lánczhidunkat s gőzöseinket honosink experimentálgató kezei közt látni; midőn vizszabályozásokat tekintve még kérdés, caeteris paribus és körülményinket számba véve, ki tenne például Tisza völgyén több szerfelett költséges és hasztalan kisérletet, külföldi vagy honi műértő-e?

Többnyire: választassék bár idegen bár belföldi, kiben aztán legtöbb bizodalom, mellyet nem erőltethethetni, pontosul össze, csakhogy választassék ‚egy', mert ha valahol, itt szükséges az ‚egység'; és ezen egy olly körülmények közé helyeztessék, mikép érezze ugyan felelősségének egész sulyát, ámde más részrül minden gondtul menten, egész belnyugalom- s vidámsággal feszithesse meg a fenforgó czél elérése végett mind lelki mind testi tehetségit, mi gondolkozó, magával számot

vetett férfiunál, kitül aztán lehet is vármi valamit, csak akkor szokott bekövetkezni, ha nem egyedül anyagi léte biztosítatik jelen- és jövőre, de a megbecsülés azon mértékében is részesül, melly nélkül soha, vagy csak vajmi ritka esetben fejtheti a gyenge, annyi támaszra szoruló ember mind azon tehetséget, melly benne rejlik, tökéletesen ki.

Az, hogy egyedül magán-társulatok és ezek czélirányos szerkesztése s tökéletes együttmunkálása biztosíthatja a dolog szellemi oldalát; más részrül pedig, csak ugy foroghat az ügy anyagi része kellő renddel, ha annyi helybeli technikai állomás rendeltetik a technikai főigazgató vezérlete alá, a mennyi szükséges: az, ugy hiszem, olly világos, hogy bármilly ellenvetésnek sem lehet kitéve, s ekkép szintazon kérdések egyike, mellyek tökéletes világosságba tétele s minél czélszerűbb alkalmazása, a legközelebbi január 19-ikén tartandó gyülés elhatározandói közé tartozik.

Szintolly szükséges, egy közös társasági, minden illetőt egyformán kötelező szerződésnek k ö t é s e, és pedig elégséges sanctioval; *) mert ha nem létezik illy kötés, vagy az illyes c s a k papiroson áll, ugyan képzelhetni-e pillanatig is, hogy olly roppant munka, mint a Tiszavölgy rendezése, sikerrel járhasson? Minden bizonnyal nem. És e szerint ennek kötése is mulhatlanul megkivánja az érintett gyülekezet legnagyobb figyelmét.

*) A társulatok viszonti kötelességei fölött természet szerint az illető törvényhatóságok állanak őrt. — Mi azonban a parti, csatornai, gáti sat. sat rendőrséget illeti — e nélkül pedig vizek körül állandót nem alkothatni — meg kell vallani, iszonyatos hézag van egyébként elég testes törvénykönyveinkben. E tekintetben tehát gyógyszer, s pedig minélelőbbi gyógyszer kell. Addig pedig az illető megyék lelkes felfogásától függ e hézagot lehetőleg és tettleg betölteni.

Már mi azon kérdést illeti, hogy némiek, mennyire csak lehet, tüstént jövő évben vétessenek munkába, ugy vagyok meggyőződve: ez mindenkinek, kit illet a dolog, legforróbb kivánata, valamint minden esetre saját legbuzgóbb ohajtásom is; mert hogy ok nélkül csak egy napot is veszítsünk, s nem csekély alkalmatlansággal s még több munkával járó összegyülésünk ne legyen egyéb mint forma, legfeljebb „ülési élvezet", melly néha ollyannyira silány: az, miként senkinek, ki honunkkal jót akar, nem lehet czélja, ugy minden bizonnyal enyim sem. Egyébiránt csak Istenért ne várjuk be a körülmények netaláni jobbrafordulását; mert ha véletlenül jól viselné magát jövő évben a Tisza et Co., rögtön el volna felejtve a baj, és olasz monda szerint, a veszélybül kigázolva, nem rakna a szentnek olly hamar oltárt senki is.

Tegyünk tehát, s nem ugy, mint ez vajmi sokszor történni szokott, lelkiismeretünk megnyugtatása végett, vagy mert ugy követelik, minélelőbb „valamit" — mert ezen ‚valami' sokszor nem ér ‚semmit' — de tegyünk tüstént „czélszerüt".

Illyest azonban csak készpénzzel eszközölhetni. Miszerint ennek léte vagy nemléte dönti el a dolog ‚legyen' vagy ‚ne legyen'- féle sorsát.

És e tekintetben, mihezképest a ‚legyen' váljék lehetővé, nézetem ez:

Vizsgáltassék meg, de méltánylattal, mit lehetne a kormánytul annak fejében segitségül kérni, miszerint a Tisza könnyebb hajózhatása következtében tetemesen fogna ama szállitási bér csökkenni, melly most fizettetik a sóért, mi által okvetlen olly nagy haszon támadandna rögtön, mihezképest nemcsak illő, de szoros igazság is

volna, hogy ezen biztos haszon megnyerése végett a munka terhéhez a status is járuljon aránylag.

Meg kellene ez után állapodni bizonyos kulcsban, melly szerint az illetők szorosan megkötnék magokat, hogy annak idején, mikor a rájok eső részletes elrendezés — részletes mondom, mert az egészet egyszerre nem végezhetni — már végbement, minden vonakodás nélkül le fognák tenni az őket illető díjt, de csak a kulcsnak későbbi, t. i. munka utáni rectificatiója szerint. Ezt hadd magyarázzam egy kissé.

Nincs nehezebb dolog, kivált annyira szövevényes vállalatban, mint a Tiszavölgy rendezése, olly kulcs kidolgozásánál, melly minden illetőre nézve axiomaigazságu, s ekkép általjánosan szívesen elfogadott is legyen; sőt azt teljességgel lehetetlennek mondhatni. Mi tehát a teendő, hogy ez okbul a munka még se maradjon el, mellyet okvetlen meg sem kezdhetni, ha az illetők bizonyos fizetési kulcsban meg nem egyeznek?

Nem tehetni egyebet, mint a fizetést lehetőleg könnyitni, és azon kulcsot, melly szerint a fizetéseknek történniök kell, olly közel vinni az axiomai igazsághoz, mint csak lehet. Ezt pedig akkép érhetni némileg el:

1-ször Ha elégséges készpénz szereztetik, miszerint a munka előtt senkinek se kelljen de egy krajczárért is zsebébe nyulnia; és

2-szor Ha azon kulcs, melly előlegesen készitetik, s melly szerinti fizetésre minden illető lekötelezi magát ugyan, csak későbbi, azaz végbevitt munka utáni rectificatio következtében, leszen egy kis hozzáadással vagy egy kis lerovással kötelezővé. — Hadd világositsam ezt tovább.

Bizonyos 100,000 hold nagyságú táj víztüli megmentése például 100,000 forintra számitatik. Lenne ehhezképest egy egy holdért 1 forint fizetendő. Már ezen kulcsban mindnyájának meg kell egyezni, s mi több, e summa annak idejéni lefizetésére is magukat lekötelezni; mert máskép, ha ezt tenni nem akarják, természetesen nem is tehetnek készpénzre szert, azaz, nem fognának 100,000 for. kölcsönpénzt kaphatni. Ámde kérdem, ha a szabályozás végzete után, mellyrül előleg apodicticumot senki nem mondhat, az mutatkoznék, hogy a megmentett táj részébül Kanaan emelkedik, része ellenben csak haszonvehető föld, része végre nem lenne egyéb, mint székes vagy homoklapály: ugyan kérdem, igazság volna-e az, ha ezen valósággal csak később meghatározható osztályzás, az előleg s mintegy csak hozzávetőleg megállapitott kulcs szerint volna terhelendő? S valljon nem ugy fogna-e inkább az igazság eléretni, ha bizonyos és csak erre ügyelő részrehajlatlan birőság a Kanaan-féle birtokra holdanként például 1 for. 45 krt, a középrendüre 1 for., a székesre s homokosra végkép például 15 krt róna?

Axioma-igazságu kivetés illy mód által sem eszközölhető, igaz; de ugyan kérdem: létezik-e ennél czélszerübb mód, az igazsághoz legalább annyira közelitni, mennyire ehhez csak közelithetni? S aztán ugyan miképlehet a fenforgó és itt fővázlatokban ecsetelt dilemmából czélszerübben s igazságosabban kigázolni?

Szabályozni akarunk, és ez helyes; mert ha nem több, legalább is bohóság volna, az előttünk földben fekvő kincset fel nem szednünk. Ámde nincs pénzünk. A kincset ehhezképest nem emelhetjük fel, ha nem szerzünk pénzt. Pénzt azonban valljon ki ád, ha visszafize-

tésre nem kötelezzük magunkat? Senki. — Tehát le kell, még pedig szorosan kötni magunkat. De ugyan kérdem, mikép, ha bizonyos kulcs szerint nem?

Igen, de ha ezen kulcs a munka után igazságtalannak mutatkozik, valljon rendén volna-e az, hogy még is a szerint fizessünk? Bizonyosan nem! Következőleg későbbi rectificatiónak okvetlen helyt kell adni.

Szövényes a dolog, nem tagadom. Mutasson valaki jobb modort, tessék, s ám fogadjuk el.

Addig is azonban, míg az efféle kisütve, kitárva nincs, én legalább nem hiszem, az előadottnál volna biztosb mód:

Kölcsönre tehetni szert, melly nélkül egy tapodtat sem haladhatunk, sőt még meg sem indulhatunk;

Megkezdhetni a munkát minélelőbb, mellyet minden elégséges ok nélkül hátralökni bűn volna. És végre

Olly közel járulhatni az igazság- és kölcsönös méltánylathoz, mint az becsületes emberekhez illő.

S most hadd végezzem e hosszadalmas és száraz előadást némi rhapsodicus eszmékkel.

„Jaj, igen nagy feneket kerít Széchenyi az egésznek! Bizony nem lesz belőle semmi.“ Így fognak, tudom, jelen röpirat után ítélni sokan. Ámde kérdem: mi nagy haszna volt az eddigi „kisebb fenékkerítéseknek“? Bizony nem csak nem nagy, de éppen ellenkező; mert az eddigi, jobbára felszines, félszeg s minden összefüggés nélküli gyógyászkodás, ha kiváltságilag tán hajtott is egy egy kikülönböztetett határnak némi kis hasznot, az

egyetemes Tiszavölgy bajait nemhogy kisebbitette volna, de minden bizonnyal még jóval nevelte is. Miszerint tán nem volna káros, elvégre a kissé tágabb fenékkeritést megkisértenünk egyszer.

Sokan a Tiszavölgy mindinkábbi elaljasodását legfőkép az erdők általjános elpusztitásának tulajdonitják, mellyhez képest a meztelen hegyekről leszakadozó föld és porond mind erősebben betöltené a lapályban folyó és alig hömpölygő vizek medreit. — És ebben alkalmasint igazuk van. — Tegyen tehát e tekintetben is minél-előbbi rendet a törvényhozás.

Néhány nappal ezelőtt levelet vevék, mellyben egy lelkes honfi arrul tudakozódik: „valljon a január 19-ikén egybesereglendők számára rendelt-e a város lakást már, s valljon leszen-e egy kis diurnum is?“ Bizony, nem rosz gondolat! Mert hiszen miért ne érdemlene ingyen lakást és egy kis napi bért az, ki elvégre annyira *megalázza magát*, mikép sarait kiszárítni és magán segítni *méltóztatik*? Egyébiránt igen könnyen megtörténhető, s nemcsak a legközelebb de sok más esetben is, hogy ollyas tagok megjelenése is szükséges, vagy legalább szerfelett hasznos fogna lenni, kik minden egyéb tulajdonnal igen, de pénzzel nincsenek ellátva; s ekkor, azt hiszem, illő, mikép az érdeklett társaságok az effélék kiegyenlitésérül gondoskodjanak; csakhogy Pest vá-

rosának ne kelljen azon becsületért, mellyhez képest a Tiszavölgy rendezésérül keblében tanácskoznak, ingyen lakást adnia! sat. sat. sat.

Minap megint ezen igen naif okoskodással lepett meg bizonyos honi hős: "Mi csak akkor fizetünk, ha majd látjuk hasznát." Ej, gondolám magamban, illy okos ember, ki csak illy biztos utakon szeret járni, sok lehet; ámde, hogy van-e olly csörgősapkás az egész világ hátán, ki illy hypothekára adna kölcsönt, azt kötve hiszem.

"De ugyan van-e már terv — igy szólt nem rég hozzám bizonyos notabilitas — mellyhez képest aztán roszulcsinálási veszély nélkül meg is lehessen jövő évben kezdeni a munkát?" Mire én ekkép válaszolék: A Tiszavölgy baja az, hogy néha annyira meggyül benne a viz, miszerint ugy jár mint messzelyes palaczk, mellybe egy pintnyit öntenek, kitör t. i. partjain. Már most, ha messzelyes palaczkba pint vizet sőt még többet is akarok önteni, a nélkül hogy nyakán felbuggyanjon, nincs más mód, mint fenekét kiütni, miszerint folyása szabadabb s ekkép sebesebb legyen. Szintigy van a Tisza völgyével, csakhogy fenekét nem ütheti ki, de e helyett sebesithetni folyását; mi megint átvágások és gátak, gátak és átvágások, s némelly helyeken egész területeknek maga a viz általi mesterséges feltöltésével eszközölhető. — Ámde gát és átvágás annyi kell, s némelly helyeken olly kézzelfoghatólag mutatkozik hasznuk sőt szükségük, mikép addig is

biztosan s legnagyobb bátorsággal munkához foghatni, míg elég idő s elég tehetség következtében részletesb és kimerítőbb tervek készítése lehetséges, mellyek egyébiránt — mint e röpirat folytában bővebben megmutattuk — soha nem készülhetnek tökéletesen el a munka előtt, de egyedül munka folytában, s ezt ugy szólván kisérve; mihez még az járul, hogy olly általános tiszaszabályozási tervek léteznek is már, mellyek elég biztosságot nyujtanak, némelly munkáknak tüstént, minden roszulcsinálási veszély nélkül, megkezdhetésére.

Vannak vizek, mellyeket nem szabályozhatni; s pedig nem azért, mintha szinte minden technikai akadályon nem birna diadalmaskodni a jelenkori europai nemzedék, hanem mert némelly vizek rendezése nagyobb kiadással mint bevétellel járna, s ekkép pénzügyi tekintetben nem szabályozhatók. — Illyesekkel fel kell hagyni. — A' Tisza völgye azonban nemcsak e categoriában nem áll, de éppen ellenkezőleg olly roppant haszonnal volna elrendezhető, mikép e műtételnél legfőbb rendszabásul azt kell tüzni ki — de e rendszabást aztán szigorun alkalmazni is — hogy a Tiszavölgy rendezése által, miután ugy sem nyerhet általa minden illető tökéletesen egyenlő arányban, mert ez teljességgel lehetetlen, legalább senki ne károsuljon, habár csak egy hajszálában is. — Mi a lehető legnagyobb igazság czimerét nem viseli, legyen nagy, legyen kicsi, igazi és tartós kifejlésre nem virul soha.

Vizszabályozásnál, melly műtételben alig van magyar táblabiró, ki magát competensnek ne hinné, sokak axiomául azt tartják, hogy azt mindig alólrul kell kezdeni. Vizsgáljuk ennek helyes létét a Tiszavölgyre alkalmazva.— **A** ugy tartja, hogy mielőtt a Szamos, Ung, Latorcza, Laborcza sat. folyók rendezéséhez fogni lehessen, előbb alant a fő recipiensen, t. i. a Tiszán, volna szükség segitni. **B** ez ellen ugyan nincs, de csak akkor hiszi ezt vízáradási veszély nélkül eszközölhetőnek, ha előbb alant a Tisza alsóbb részén fogna tétetni valami, miszerint ott folyjon a viz sebesebben; mert ha ez nem történik, usznak a fentebbiek mind. És ez jól van; ámde a Tisza alsó része nem a legalantibb pont, mert a Duna még alantibb, előbb kell tehát elrendezni a mi Dunánkat, aztán a még alantibb oláh Dunát. Jaj, de még e pont sem a legalsóbb! Szükség ekkép torkolatját, Sulina et Co. fiók-beszakadásinál kitisztitni előbb. Igen, de mint tudva van, az egész Fekete-tengeren vajmi sebesen foly a viz, míg az a Bosphoruson keresztül a Marmora tengerben, és innen a még sebesebben folyó Dardanellák segitsége által a Közép-tengerben, s ezen áthatva Gibraltár szorosai közt elvégre ugyan csak legalantibb pontját a nagy Oceanban eléri. — Mihezképest, ha a most kitüntetett theoria pontos követése sikerbiztositásra valóban szükséges, hogy t. i. vizszabályozásoknál mindig alant kell kezdeni: Sibónak — melly mint tudjuk, a Szamos partján fekszik Erdélyben — sem lehetne vízbajait előbb gyökeresen orvoslani, mielőtt Gibraltárnál, mint legalantibb pontnál, nem történnék valami ugyancsak gyökeres.

Mennyire én fogom fel a dolgot, s nemcsak technikai, de minden egyéb tekintetben is, nekem ugy látszik,

mintha Tisza völgyét illetőleg legczélszerűbb s legigazságosb volna, a munkát nem egy, de több helyen, mind fent, mind középen, mind alant kezdeni egyszerre, mennyire csak lehet.

Lehetnek tán ollyanok, kik azt fogják rám kenni akarni, mintha én a vármegyék kezeibül ki akarnám venni a vízszabályozások közvetlen eszközlését, s ez által tekintetüket aláásni és sulyukat mintegy kisebbíteni iparkodnám. Erre így felelek: Nincs senki e hazában, ki idegenebb volna a pesthirlapi centralisatiói eszmétül — ha jól fogtam fel azt — mint én.

Mivel a vármegyék nyavalygó állapotban vannak, azért simpliciter valami idealis centrumban egybeolvasztani akarni, körülbelül annyi, mintha valaki, mert fogai fájósak, azon tanácscsal találkoznék, hogy fejét üttesse el.— Bizony szép cura! Köszönöm alássan! Nem, nem. A vármegyékben látom én még mindig nemzeti és alkotmányos állásunk legfőbb kezességét. — Semmisitsük azokat csak meg, s pedig saját magunk — mert hiszen aztán ez adná még meg a dolognak igazi csipősségét — és megengedem, lesz rend mindenütt, quantum satis, és lesz tömérdek más népvegyülettel emancipált zsidó is annyi és olly fehér mint hó, de hogy efféle idétlen metamorphosis után a magyarnak csak hült helyét, az alkotványnak pedig legfelebb csak hüvelyét fognók találni, arrul tökéletesen meg vagyok győződve.

Ha valaki, tehát bizony én nem ohajtom legkevesbé is, a vármegyék tekintetét és sulyát bármiben is aláásni s kisebbíteni; sőt éppen ellenkezőleg, senki sem vágyódik az

után olly erősen, mint én, hogy vármegyéink minélelőbb elérjék a polgári rend és kifejlés azon fokát, mellyhez képest sem saját maguk, sem valami centrum által zsibbasztva, teljes szabadságban foroghassanak ugyan törvényszerü körükben, de más oldalrul, mint egy egésznek kiegészitő részei, soha ne is állhassanak gátakként a köz előmenetelnek utjában.

A fenforgó esetben, a Tiszavölgy-rendezési kérdésben t. i. nem volt egyéb czélom a vármegyéket illetőleg, mint a dolgot elvégre "egészséges alapokra állitni." Már pedig, hogy a munka költségeit, örömeit s olly nagy élvezeteit közvetlen a megye, vagy jobban mondva, csak a szegény adózó vigye, és ne inkább a parti lakos, vagy mocsár-úr, kit a dolog illet: ez, az én fejembe nem fér; midőn más részrül a törvényes felvigyázat és territorialis hatóság bizonyosan senkit mást nem illet, mint a megyéket.

Eddigelé Magyarországban sok munka vitetett végbez, melly a földnépnek, melly legkisebb hasznát vette, ha vette, egyedül kinos veritékén készült. Ez nem hozhatott, de nem is érdemlett áldást. Most sokan pamutba szeretnék takarni a paraszt embert, csakhogy Istenért a szegénykét valami baj ne érje. — Nagy kérdés, ki nagyobb ellensége, az-e, ki henyélésre szoktatja, vagy ki izzadságát használja. Ugy, hogy a Tiszavölgy-rendezésben most egyszerre egészen ki akarni rekeszteni a vármegyék ebbeli előbbi hatását, éppen olly tulzás lenne, mint tulzás volt a régi rendszer, midőn az adózók által indiscriminatim mindent csak a vármegyék vittek végbe. — Van ebben is bizonyos igazsági mérleg, melly valamint nem kivánja, hogy mint azelőtt, minden munkát csak a pór

vigyen, szintugy nem engedi, miszerint az most, mennyire igazságos és rá is árad haszon, semmikép ne hasznositassék.

Ezen szót 'utilisatio,' kivált e röpirat folytában, vajmi sokszor használtam. E szó azonban, valamint minden szó, magában józan alkalmazás nélkül mitsem nyom. Volna ekkép bár időm, egy kissé az utilisatio mesterségét is taglalnom! De erre most nincs; s azért, mig tán lesz, hadd hozzak legalább egy magyar mondát, melly ekkép foly: "A pénz olvasva, a feleség verve jó," a végett fel, mikép legalább sejtessem, hogy a magyarnak régi modorát e tekintetben is változtatni vagy némileg módositni kell. "Dögönyözd; aztán majd szeret és segit, ne kételkedjél, mert hiszen a bölcseségnek félre nem ismerhető köve ez!" Tán igy?

Kölcsönt, nagyobbszerü kölcsönt, mérséklett kamattal s kényelmes visszafizetési határidővel, valljon ki ád? Angolok, Hollandiak, vagy belföldi pénzesek? Ezek minden bizonnyal adhatnának, mert hiszen aranyat és pedig nagy mennyiségü aranyat vélünk halászni és halászhatunk is, minthogy ehhez nem kell egyéb, mint azt kihuznunk, ők pedig illyesekre jó hitel fejében szivesen adnak. Ámde nekünk magyaroknak csak hiteli törvényeink vannak, hitelünk azonban nincs; s ekkép csak akkor adnak, ha kezest tudunk előmutatni. De ezt hol leljük? Én nem tudok

sem mást, sem jobbat, mint a kormányt. Nem mást, mert hiába, saját kezességünkre mitsem ád senki is — és e körül ne mystificáljuk s ne hagyjuk mystificáltatni magunkat —; nem jobbat, mert ugyan kit érdekelhetne Magyarország felvirágzása közvetlen és közvetve erősbben, mint a kormányt? Tegyük meg tehát a' teendőt, s ujhuzás helyett utilisáljuk, az Isten irgalmaért s a Magyarhon minél-előbbi felvirágzása végett, elvégre viszonlag egymást!

Ha Urunk Fejedelmünk hozzám így szólna: "Vegye ön itt e láda kulcsát, s meritsen abbul minden visszafizetési kötelezés nélkül annyit, mennyi kell a Tiszavölgy rendezésére, hadd vigadjon az én jó tiszai népem: én bámulva e nagylelküségét, azt még sem fogadnám el. Mert a Peru-féle kész arany — és erre jól figyeljetek drága honosim — ha pillanatra felvidit is, nemzeteket bizonyosan öl, midőn csak azon arany terjeszt áldást s tartós megelégedést a' népekre, melly a munkának, melly a szorgalomnak gyümölcse.

Minap bizonyos fiatal magyar független, egy magas polczon álló kormányfi ajkairul e biztositó szavakat hallá: „A fejedelem sem azokat nem kedveli, kik mindenre azt mondják ‚igen', sem azokat, kiknek szájából mindig csak ‚nem' hangzik. Alkalmazzuk e philosophiai utmutatást, s ha felvitt a szél vagy a sors, vagy akárminek nevezzük: ám álljunk elé, ha és mikor kell, egy férfias ‚nem'-mel; ha viszont a haza független tére az, hol forgunk, legyünk valósággal elég ‚függetlenek', ha ez által előmozdita-

tik a haza java, vagy veszélytül megmentetik az, egy határozott ‚igen'-t is harsogtatni akárkinek fülébe.

Ne várjunk rövid idő alatt nagy előmeneteleket, s csak Istenért ne higyünk azoknak, kik rövid idő és csekély fáradság után óriásiakat igérnek. Mert hiszen csak az alacsony saláta, meg a törpe retek s efféle növény nő szaporán, midőn a fejedelmi cser, meg a felséges bükk, csak hosszu évsor után terjeszti ki viruló lombjait a később maradék fölött; s ki ekkép szaporát nagygyal, könnyüt tartóssal egybeházasitva jósol: az, ki legyen is egyébiránt bár, nem több mint álpróféta, millytül őrizzen az ég!

Hogy Magyarország különös virágzásra emelhető, arrul nem kételkedik senki, ki e hont ismeri. De hogy valljon a magyar faj képes-e s fogja-e e hont legmagasb virágzásra emelhetni, azon igen igen sokan kételkednek. Hazudtoljuk meg ezeket, s legyünk meggyőződve, hogy kézfogás, vállvetés s bölcseség által nincs olly szövevényes körülmény és viszony, melly közt üdülni ne lehetne.

Sokan forradalmi állapotot égi háborukhoz szeretnek hasonlitni, mellyek által mintha tisztulna a levegő. — Tán van ebben némi való, nem merném tagadni; hanem, hogy égiháborus idők különösen alkalmasok volnának gazdaságvitelre, és illyenek után igen esengne a

jó gazda, azon szintugy kételkedem, valamint teljességgel nem hiszem, hogy forradalmi, vagy a mi egyre megy: anarchicus lét közt, melly felé — közbevetőleg legyen mondva — ha csalni nem akarjuk magunkat, mi magyarok aggasztólag közelitünk, nagyobbszerüeket, mint például a Tiszavölgy rendezését, végbe lehessen vinni. Mert ugyan ki fáradna szivesen, és olly vállalatokra, mellyek gyümölcse csak később, ki koczkáztatná pénzét, kivált kölcsönként, mikor a pártok elmérgesülése közt szinte egy megyei gyülésrül a másikig sem egészen biztos bárki, még bőr- és csontjaira nézve is?

Legnagyobb csudálkozásomul esik sok helyrül, szinte mindenünnen értésemre, milly nagy várakozással vannak, hogy általam most ugyancsak talpraesett mindenféle nagyobbszerü fogna hovahamarább életbe léptetni. — Jóakaróim sympathiából viseltetnek iránt am ennyi kegygyel; elleneim tán azért, hogy a várakozást lehető legmagasbra vonván — s pedig valóban bámulatos, mi mindent nem tud képzelni egy magyar velő — annak idejében annál lejebbre szállithassák — s ej be jól fogna ez soknak esni, nem kétlem — ujabb köröm eredvényeit. — Ámde kérdem — s ez által valóban senkit sem akarok legtávulabbrul is sérteni — valljon milly joggal s milly hihetőségek szerint szabad bárkinek is efféle várakozásokba engedődzni? Mert ugyan mi van kezemben, mihezképest nagyobbszerüek életbeléptetését lehetne tőlem, az igazság- s méltánynak csak árnyékával is, követelni? — Az egész testület, mellyet ő Felsége legkegyelmesebben elnökletem alá rendelni méltóztatik, eddigelé pusztán szegény magambul áll, és már ez ellen is

protestáltak; pénztár nincs rendelkezésemre; ajándékba venni pedig pénzt, ha adnának is, én soha nem tartanám tanácsosnak, mert, mint fentebb érintém, nemzetekre nézve a Peru-féle kész arany bizonyos méreg; a vármegyei kézimunkák de csak egyetlen egy napszámát sem fordíthatom haszonra; csudatevő végre nem vagyok, hogy semmibül vagy majdnem semmibül nagyokat teremthessek. És, legyünk igazságosak, a kormány, mellytül én egyébiránt, mint mondám, ajándékot nem követelek, ugyan mit tehet többet érettünk, mig vele törvényhozásilag kezet nem fog a nemzet, mint hatalmával védni, kezességet vállalni sat. sat., mik vajmi nagyon elősegithetnek ugyan, s ekkép háladattal fogadandók; de hogy mindaddig valósággal nagyot és tartóst lehessen Magyarországban létrehozni, mielőtt az ehhez megkivántató tehetséget a nemzet maga magából nem fejti ki, azt senki, ki csak féligmeddig bir is nagysági rőffel, hinni nem fogja. Mikép vigyek tehát, kérdem, igy pusztán szinte magamra reducálva nagyobbszerüket végbe?

És az ország valljon mit tett helyzetem hasznositására? Része a törvényhatóságoknak gratulált, része viszont protestált. Már pedig effélékkel, valamint fellengős beszédek, fényes tervek, czifra vagy hosszadalmas gyülések, zsiros lakomák, ünnepletek és illyesekkel, még nem állithatni ki nagyobbszerüket, mi, azt tartom, nem kiván megmutatást.

Ugy hogy, mint én hiszem, illy körülmények között senkinek sincs joga, bár legtávulabbrul is nagyobbszerük kiállitását tőlem követelni.

Tegyen az ország — melly egyébiránt eddigelé legjobb akarattal sem hasznosithatta volna uj körömet, minthogy ez egyedül országgyülésen a törvényhozás utján tör-

ténhetnék — tegyen mondom az ország elégséges pénzt kezembe, ruházzon fel kellő hatalommal, más részrül azonban szoritson legszigorubb felelősség terhe alá: és akkor, ha rövid idő alatt nem lesz hazánknak jobb szine, több életereje, pezsgőbb egészsége, férfiasb állása, vidámabb lelkülete, s általjában hasonlíthatlanul több tehetsége, mint jelenleg, ám akkor tegyenek velem, mit akarnak.

Többnyire, értsük egymást. Midőn én azon körrül szólok, mellynek megnyitását ő Felsége legkegyelmesebben szándékolja, én korántsem figyelek személyemre, de egyedül magára a dologra. Mert hiszen az én létemet eltörli a nap, midőn olly kör hatása, mint a mellyrül szólunk, ha tökéletesen elláttatik nagyobb tehetség kellékeivel, századokra biztosíthatja a hamvaibul csak szaporán kiemelkedő hon virágzó jövendőjét, mert egészséget és erőt fejt ki, hol pedig ez létezik, ne kételkedjünk, jön utána a többi is.

Azt kérdezhetné most valaki: "hát ugyan miért vettem át ezen még olly kevéssé definiált uj provinciát, mellyben olly igen magamra reducálva érzem magam?" Mire igy válaszolok: Azért, mert abban addig is, mig az ország hozzájárulása által tökéletesen el fogja érni kifejlését az, sokkal többet remélek sőt hiszek honunk felerősitésére végbevihetni, mint ha magán helyzetemben maradtam volna, mellyben tökéletesen isolálva vagyok. Isolálva pedig igen természetesen azért, mert a pangókkal semmi dolgom, a haladók viszont velem járni nem kivánnak, én pedig velük hajtani — mert ebbül csak hazánk vesztét látom — nem akarok; s e szerint, miután nem pártvezérség czélom, vagy édes ámitások közt a népkegy habjai által hintáltatnom, de használni

akarok a honnak apály és dagály ellen minden áron: igen megfogható, ha ezer teendőink közt azokkal dolgozom, kik törekvésimet nemcsak pártolják, de azokat elősegíthetik is, és ha oda vágom kapámat, hol legbecsesb kincset lelni remélek. Egyébiránt majd meglássuk. A kormány segítségével, ha Isten is segít, minden eredvény nélkül tán nem marad tiszta keblü működésem, s minden esetre, mint én remélem, siettetni fogja azon nap bekövetkezését, mikor kölcsönösen el lesz a viszonti utilisatio gyakorlati elve fogadva, melly aztán okvetlen hasznosb és vajmi dicsőbb eredvényekre fog vezetni, mint az újhuzási theoria.

Ha több volna bennem a dicsvágy — mert hiszen az is van gyarló ember létemre — mint honi hüség, és ha ugy tartanám mint sok más: „éltem után vizözön“ egészen máskép szerepelnék. Nem volna hiuság, mellynek nem tömjéneznék; nem léteznék sokaktul felkarolt csaleszme, mellynek virágokat ne hintenék; nem lenne köz divat, mellynek ne vetném alá magamat: és tudom, nem volnék isolálva. Ámde, hogy földi pályám ekkép Magyarország hasznára peregne-e le, ez más kérdés. Én tökéletesen ellenkezőrül vagyok meggyőződve; s e szerint, miután nem ‚drága sajátom‘ az, mellyet földi édességekkel körülöveztetni kivánok, s nem czélom fényes szappanbuborékok atyjául tartatnom, de egyedül a haza iránt vágyom teljesitni kötelességemet: sem hiu fény utáni vadászat, sem nagyravágyás, sem személyem haszna nem mozdit, sőt még csak köszönetét sem követelem sokaknak, tökéletesen megelégülve meleg öntudatomban, és

vajmi boldog, ha néhány felvilágosodott s tiszta lelkü hazafi tetszését birom megérdemleni.

S ha most e röpirat berekesztéséül — midőn még egyszer ünnepélyesen jelentem, mikép azzal senkit sérteni nem kivántam, s a Tiszavölgy rendezését illetőleg kimondhatlanul sajnálnám, ha felhalmozott munkáim közt az illetőknek bár legkisebbje iránt véletlenül nem viseltettem volna elég figyelemmel, miért ez uttal legalázatosb bocsánatot kérek — ha most, mondom, azt kérdem magamban s a hihetőségeket mellette és ellene fontolgatom, hogy valljon ki fog-e sajátságában fejleni a magyar vér, s ez által hazánk, és e szerint a Tiszavölgy is: én ugy sejtem, ugy hiszem, ugy látom: igen, ki fog!

Valamint Istenben, ugy hiszek én az emberi perfectibilitásban. És e szerint ha látom, jó irányzattal az Istennek mennyi szolgalelkü, jobbadán szinte burgonyaképü népei is kiemelkedhetnek a középszerüség zsibbasztó állásából: ugyan hogy tudnék kételkedni én, hogy jó irányzattal a lelkes, deli termetü, vitézképü magyar ne érhetné el az emberi kifejlés legmagasb fokát is?

És azért a haza boldogságáért, csak „jó irányzat!“ A többi megvan, és élni s virágozni fog a nekem annyira drága „keleti raj“!

(Pesten, Trattner és Károlyi' betüivel, 1846.)

Alexandrakis
Georgios
Ιστορία